

Christina Jönsson Adrial (redaktör)

Virtuella möten och fysiska träffar

Biblioteksstöd till flexibel utbildning i högskolan

Christina Jönsson Adrial (redaktör) Virtuella möten och fysiska träffar - Biblioteksstöd till flexibel utbildning i högskolan

ISBN 91-975425-5-5

Myndigheten för Sveriges nätuniversitet

Rapport 7:2005

Christina Jönsson Adrial (red)

Virtuella möten och fysiska träffar

Biblioteksstöd till flexibel utbildning i högskolan

Virtuella möten och fysiska träffar
- Biblioteksstöd till flexibel utbildning i högskolan

Författare:

Christina Jönsson Adrial
Eva Hesselgren Mortensson
Elisabeth Ingelf
Bo Malmström
Elisabeth Saalman

Rapporten är ett samarbete mellan Myndigheten för Sveriges nätuniversitet
och Kungl. Biblioteket/BIBSAM

Grafisk form: Eden, Stockholm
Original: Ann Sofie Fredriksson, Härnösand
Tryck: Intellecta, Västra Frölunda

Myndigheten för Sveriges nätuniversitet

Box 194
871 24 Härnösand
Telefon: 0611-34 95 00
Fax: 0611-34 95 05
E-post: info@netuniversity.se
www.netuniversity.se

Rapport 7:2005
ISBN 91-975425-5-5

Kungl. biblioteket

NÄTUNIVERSITETET

Sammanfattning

I ett samhälle där allt fler medborgare utbildar och vidareutbildar sig är flexibel utbildning ett sätt för lärosätena att ta emot fler studenter. De flesta lärosäten i landet arbetar i någon form med flexibel utbildning; vissa lärosäten har det som profilering medan verksamheten på andra håll har en mer blygsam omfattning, eller inte alls. Väljer man att arbeta med flexibel utbildning påverkar det lärosätet i många delar; ledarskap, kvalitetsarbete, pedagogik, studentservice, administration och inte minst informationsförsörjningen och därmed biblioteksverksamheten.

Föreliggande utvärdering syftar till att ta fram goda exempel för biblioteksstöd till den flexibla utbildningen i högskolan samt att identifiera kvalitetsindikatorer. Projektet är initierat av Myndigheten för Sveriges nätuniversitet och Kungl. biblioteket/BIBSAM. Utvärderingen bygger på självvärderingar och platsbesök på fem olika lärosäten: Lunds universitet, Högskolan Kristianstad, Högskolan på Gotland, Karolinska institutet och Mittuniversitetet. Bedömningen av biblioteksstödet har främst utgått från fem olika kvalitetsaspekter: ledarskap, kundorientering, samverkan, delaktighet och faktabaserade beslut.

Ledarskap

Ledarskapet ska ange riktningen för verksamheten, ta tillvara potentialen i medarbetarnas erfarenheter, skapa förutsättningar för medarbetarna och definiera och följa upp målen. I utvärderingen har vi sett att oavsett om den högsta ledningen på lärosätet har flexibel utbildning som en strategisk fråga eller inte, så driver biblioteken ofta frågan

utan vare sig uppdrag eller extra ersättning. Den generella bilden är att det finns en brist på konkreta handlingsplaner och administrativa rutiner för att underlätta utvecklingen av flexibel utbildning. Studenterna driver på utvecklingen. Studentkårerna ser positivt på en utveckling mot mer flexibel utbildning men de har ännu inte hittat formerna för hur man ska nå ut till studentgruppen och hur man ska få dem engagerade i kårens arbete. Lärarnas engagemang varierar. Brist på tid och incitament från ledningen anges som de största orsakerna till att inte arbeta med flexibla kurser. För många lärare är kursernas innehåll det primära. Den pedagogiska utvecklingen understöds dock av ledningen, och användningen av Informations- och kommunikationsteknik, (IKT), i undervisningen är på frammarsch.

Kundorientering

För att en organisation ska få framgång måste man skapa värde för dem som organisationen finns till för, dess kunder. Kundbegreppet kan innefatta uppdragsgivare, medborgare, andra organisationer etc. beroende på organisationens inriktning. I detta sammanhang har vi definierat studenterna som kunder.

Studenter som studerar på flexibel utbildning är en grupp som inte gör sin röst hörd i någon större utsträckning och deras engagemang i studentkåren är oftast obefintligt. Behovsanalyser genomförs i regel inte. Uppföljning sker ibland via enkäter, men svarsfrekvensen från studenter utanför campus är oftast liten. Den som har närmast kontakt med studenterna är läraren. Lärarnas förmåga att ta hand om frågor och vägleda studenten rätt är av stor vikt för att helheten ska fungera. För studenter är det också viktigt att få tillgång till support, inte minst i IKT-frågor.

Samverkan

Genom samverkan på flera plan och i olika avseenden tar organisationen till vara kompetenser och erfarenheter hos såväl medarbetare som studenter och huvudmän. I denna utvärdering har vi sett exempel på god samverkan där utvecklingen drivs på av eldsjälar, men vi har också sett exempel på ointresse för att samverka med andra yrkesgrupper. Lärarna har brist på tid och ledningen ger inte tillräckliga incitament för samverkan över institutionsgränsen. Bibliotekarierna lyckas inte alltid tydliggöra vad de kan bidra med. Regional samverkan förekommer på flera orter, främst med kommunen kring utbildning, lärcentra och bibliotek.

Delaktighet

Delaktighet är en förutsättning för att kunna utföra och utveckla sina arbetsuppgifter. Alla i organisationen ska ha klara mål och se sin roll i helheten. Därför är bibliotekens delaktighet i de övergripande beslutsorganen en förutsättning för att man ska kunna göra sin röst hörd i de överordnade planeringsprocesserna. Vi har dock sett exempel på hur man med hjälp av personliga kontakter och starkt engagemang kan bli en aktör i utvecklingen och stödet av den flexibla utbildningen, trots att man inte varit delaktig i hela processen. Detta är dock sårbart och på sikt inte hållbart. Å andra sidan finns det fall där genomslagskraften inte är tydlig trots att biblioteket finns med i ledningsorganen. Orsaken är då snarast att biblioteket inte tagit vara på tillfället att lyfta fram sina egna frågor.

Faktabaserade beslut

Beslut ska byggas på dokumenterade och tillförlitliga fakta. För att kunna uppfylla sina mål och för att kunna arbeta kundorienterat måste medarbetarna få möjlighet att mäta och analysera fakta av betydelse för verksamheten. Överlag finns

på de fem lärosätena mycket lite kunskap om studenterna, vilka de är, vilka deras behov är och vad de tycker om de tjänster som erbjuds. Detta försvårar bibliotekets arbete att utforma anpassade tjänster. Brist på uppföljning gör att man inte heller vet om man har gjort riktiga satsningar och biblioteket har svårt att uppskatta kostnaden.

Kvalitetskriterier och rekommendationer

Förutom att ta fram goda exempel har det inom projektets ram identifierats ett antal kvalitetskriterier för biblioteksstöd till flexibel utbildning. De kvalitetskriterier som tagits fram har delats in i olika nivåer. De strategiska anger vilka förutsättningar inom lärosätet som är gynnsamma för utvecklingen av flexibel utbildning och biblioteksstödet till studenterna. De allmänna kvalitetskriterierna anger vilka IKT-verktyg och administrativa system som bör finnas på plats. Slutligen anges ett antal praktiska rekommendationer för vad biblioteket kan bidra med i den flexibla utbildningen.

Strategiska kvalitetskriterier:

- ledningens engagemang för flexibel utbildning
- ledningen formulerar en pedagogisk grundsyn som återspeglas i tydliga uppdrag till alla delar i organisationen, säkerställer uppdragen så att de inte blir personberoende
- ledningen skapar en organisation där bibliotekets roll är synliggjord
- ledningen inrättar centra som synliggör pedagogiska möjligheter med flexibel utbildning
- högskolan identifierar former för användares engagemang
- högskolan kartlägger behoven av och kostnaden för den flexibla utbildningen

- högskolan tydliggör fördelar med flexibel utbildning för lärosätet i stort och ger tydliga incitament för alla enskilda individers engagemang
- ledningen anvisar samarbetsformer mellan lärare och bibliotekarier, exempelvis i ämneskollegier, i syfte att väva in informationskompetens i ämnesutbildning

Allmänna kvalitetskriterier:

- tillgång till stabila och användarvänliga IKT-verktyg med tydligt och intuitivt gränssnitt mot studenter, ex. webbsidor och lärplattform
- gemensamt regionalt lånekort
- lösningar för åtkomst av e-resurser på distans
- tillgång till samlad supportfunktion tillgänglig på kvällar och helger
- samordningsbara administrativa system, ex. ekonomi-, kursadministrativa system så att samtliga studenter administreras i samma process

Biblioteksspecifika rekommendationer:

- tydlig information till studenter om bibliotekets tjänster
- helpdesk på webbsida, lärplattform och i bibliotek
- handledning och sökhjälp på kvällar och helger, möjlighet till co-browsing
- e-resurser i gemensamt gränssnitt och med samsökningsmöjlighet
- interaktiv webbaserad kurs i informationskompetens
- möjlighet att ansöka om lånekort via Internet och rutiner för säker identifiering vid hemsändning av kortet
- hemsändning av boklån, med generösa lånetider
- utbildning av lärare i informationskompetens
- bidra med informationsförsörjningsperspektiv vid kursplanering

Utifrån resultaten har projektgruppen formulerat det goda exemplet som kan ligga till grund för lokala åtgärdsplaner. Som underlag för en nationell åtgärdsplan lämnar projektgruppen förslag till ytterligare undersökningar men också konkreta åtgärder.

Projektgruppen rekommenderar dessutom att fler bibliotek ska få möjlighet att utföra självvärderingar utifrån det underlag som legat till grund för denna undersökning. Se vidare under avsnittet *Förslag till vidare åtgärder*.

Innehåll

Sammanfattning	3
Ledarskap	3
Kundorientering	4
Samverkan	5
Delaktighet	5
Faktabaserade beslut	5
Kvalitetskriterier och rekommendationer	6
Innehåll	9
Inledning	13
Bakgrund	13
Uppdraget	13
Projektöversikt	14
Definitioner	17
Biblioteksstöd	17
Flexibel utbildning	18
Studenter	19
Flexibel utbildning på de fem lärosätena	
– en översikt	23
Lunds universitet	23
Högskolan Kristianstad	23
Högskolan på Gotland	24
Karolinska institutet	25
Mittuniversitetet	26
Bibliotekens tjänster – en översikt	27
Lärandemiljöer	27
Handledning och referensservice	28

Undervisning i informationskompetens	29
Tillgång till e-resurser	31
Logistik och låneverksamhet	33
Ledarskap	33
Engagemang för flexibel utbildning hos lärosätets ledning	33
Studentkårernas engagemang för flexibel utbildning	39
Lärarnas engagemang för flexibel utbildning	41
Bibliotekets engagemang och förutsättningar för att kunna arbeta med flexibel utbildning	44
Kundorientering	57
Breddad rekrytering och högskolans lokala samarbete	57
Studentinflytande	60
Lärarnas studentkontakter	63
Bibliotekets anpassning av tjänster	64
Behovsanalys, uppföljning och faktabaserade beslut	67
Samverkan och delaktighet	71
Arenor för intern utveckling och samverkan	71
Bibliotekets delaktighet i övergripande planeringsprocesser	73
Samverkan mellan lärare och bibliotekarier	75
Samverkan mellan studenter och bibliotek	78
Samverkan mellan samhälle och bibliotek	79
Det goda exemplet	83
Ledarskap	83
Kundorientering	84
Samverkan	86
Delaktighet	87
Faktabaserade beslut	88
Sammanfattande kvalitetskriterier	91

Förslag till vidare åtgärder	95
Summary	99
Fotnotslista	103
Referenser	105
Bilagor	107
Bilaga 1 – Utvärdering av biblioteksstöd till flexibel utbildning i högskolan – instruktioner och underlag till självvärdering	108
Bilaga 2 – Utvärdering av biblioteksstöd till flexibel utbildning i högskolan	113
Bilaga 3 – Informanter vid platsbesök	116

Inledning

Bakgrund

Det finns en politisk önskan att föra fram Sverige som en kunskapsnation och i samband med detta talas det ofta om det livslånga lärandet. Man ser framför sig ett samhälle där allt fler medborgare utbildar och vidareutbildar sig. Flexibel utbildning är ett sätt för lärosätena att möta denna ambition. De flesta lärosäten i landet arbetar i någon form med distanskurser eller flexibel utbildning; vissa lärosäten har det som profileringsmedan verksamheten på andra håll har en mer blygsam omfattning, eller inte alls. Väljer man att arbeta med flexibel utbildning påverkar det lärosätet i många delar; ledarskap, kvalitetsarbete, pedagogik, studentservice, administration och inte minst informationsförsörjningen. För att flexibel utbildning ska kunna utföras med kvalitet måste de studenter som studerar flexibelt ha samma service och tillgång till information som studenter som studerar på campus. Biblioteken måste säkerställa att studenterna får likvärdig service oavsett vilken studieform de väljer. Denna rapport belyser hur fem olika högskole- och universitetsbibliotek har hanterat situationen och vilka vägar som visat sig vara framgångsrika.

Uppdraget

Projektets initiativtagare och finansierare är Myndigheten för Sveriges nätuniversitet och Kungl. biblioteket/BIBSAM. Utvärderingen är ett led i att stärka informationsförsörjningens betydelse i arbetet med att identifiera viktiga kriterier för att få kvalitet i flexibel utbildning.

Syftet med projektet är att

- ge en sammanfattning och analys av nuläget
- lyfta fram goda exempel
- ge biblioteken underlag för lokal åtgärdsplan
- ge underlag för vidare jämförelser och på så sätt stimulera till kvalitetsutveckling
- ge underlag för att formulera kvalitetskriterier för biblioteksstöd till flexibel utbildning
- ge underlag för ett nationellt åtgärdsprogram för biblioteksstöd till flexibel utbildning

I tidigare försök att definiera kvalitetskriterier för nätbaserat lärande har vikten av biblioteksstöd lyfts fram.¹ Samverkan med lärare har lyfts fram som en viktig framgångsfaktor men i övrigt har kvalitetsindikatorerna främst utgjorts av en specificering av olika tjänster som biblioteken bör tillhandahålla. I denna undersökning har vi ambitionen att betrakta biblioteket ur ett något vidgat perspektiv. Utgångspunkten för arbetet är att informationsförsörjning är en infrastrukturfråga på lärosätena och att biblioteken är en strategisk resurs. Med detta följer att bibliotekets insatser måste betraktas utifrån de förutsättningar som deras huvudmän, dvs. lärosätets ledning, ger. I utvärderingen har därför frågor kring bibliotekets uppdrag, mandat, strategier, resurser, styrdokument och ledning diskuterats, liksom vilka resultat bibliotekets insatser lett till.

Projektöversikt

Projektet inleddes i maj 2004. En annons på e-postlistan BIBLIST skickades ut och ett tiotal universitets- och högskolebibliotek anmälde intresse att delta i utvärderingen. Då fler bibliotek var intresserade än vad det fanns utrymme för, fick ett urval av sju bibliotek göras.

Som ett första steg fick de sju biblioteken under hösten 2004 genomföra en skriftlig självvärdering av de egna insatserna för biblioteksstöd till flexibel utbildning. Värderingen gjordes

utifrån ett underlag som fokuserats på frågor kring ledarskap och strategi, tjänster och resultat. I övrigt har metodiken varit valfri. Fem av biblioteken genomförde självvärderingen inom given tidsram:

- Lunds universitets bibliotek
- Högskolebiblioteket i Kristianstad
- Almedalsbiblioteket, Högskolan på Gotland
- Karolinska institutets universitetsbibliotek
- Mittuniversitetets bibliotek (dåvarande Mitthögskolans bibliotek)

Självvärderingarna följdes upp under våren 2005 med platsbesök av en bedömargrupp med samlad kompetens från såväl högskoleledning, bibliotek, IKT-pedagogik, lärarperspektiv, kvalitetsfrågor och studentperspektiv:

- Bo Malmström, vicerektor, Högskolan i Gävle
- Elisabeth Saalman, lärare/forskare, Centrum för kunskapsbildning och kommunikation, (CKK), Chalmers tekniska högskola
- Elisabeth Ingelf, student, Sveriges förenade studentkårer, (SFS)
- Eva Hesselgren Mortensen, biblioteksdirektör Karlstad universitet
- Christina Jönsson Adrial, förste handläggare, Kungl. biblioteket/BIBSAM (projektledare)

Under platsbesöken intervjuade bedömargruppen representanter för lärosätets ledning, lärare, pedagogiska utvecklare, studentkår, kvalitetssamordnare, bibliotekarier och bibliotekschef.

Analysen och värderingen av de fem bibliotekens arbete utgår från självvärderingen och vad som kom fram under platsbesöken. Följande kvalitetsaspekter har varit utgångspunkten för vår bedömning:

- Ledarskap

Ledarskapet ska ange riktningen för verksamheten, ta tillvara potentialen i medarbetarnas erfarenheter, skapa förutsättningar för medarbetarna och definiera och följa upp målen.

- Kundorientering

En organisations långsiktiga framgång beror på dess förmåga att skapa värde för dem som organisationen finns till för, i detta sammanhang har vi definierat studenterna som kunder.

- Samverkan

Framgångsrika organisationer genomförs av samverkan. Det är väsentligt att genom samverkan på flera plan och i olika avseenden ta till vara kompetenser och erfarenheter hos såväl medarbetare som studenter och huvudmän.

- Delaktighet

Delaktighet är en förutsättning för att kunna utföra och utveckla sina arbetsuppgifter. Var och en måste ha klara mål och se sin roll i helheten.

- Faktabaserade beslut

Beslut måste byggas på dokumenterade och tillförlitliga fakta. Medarbetarna måste få möjlighet att mäta och analysera fakta av betydelse, för att kunna uppfylla sina mål och tillfredsställa sina kunder.

I rapporten redovisas resultaten under dessa rubriker. Ovanstående kvalitetsaspekter har också varit utgångspunkten för att ta fram det goda exemplet som sedan kan användas som underlag för lokala åtgärdsplaner.

Definitioner

Biblioteksstöd

I detta sammanhang avser biblioteksstöd det stöd som studenter på flexibla utbildningar får från den centrala biblioteksorganisationen på lärosätet. Vid sidan av den centrala biblioteksorganisationen kan boksamlingar och mindre bibliotek finnas på institutioner och fakulteter, utan att de organisatoriskt ingår i högskolebiblioteket. Dessa biblioteks tjänster har inte ingått.

Definitionen av biblioteksstöd har från projektledningens håll inte varit tydligt uttalad. Någon allmän och tydligt avgränsad definition är varken möjlig eller ens önskvärd, då verksamheten ser olika ut på olika lärosäten. I takt med att biblioteken utökar sina verksamhetsområden kan man inte längre definiera biblioteksstöd enbart som en rad traditionella tjänster som bokcirkulation och referensservice.Handledning och examination av examensarbeten, utveckling av olika elektroniska tjänster och publiceringsverktyg kan också vara biblioteksstöd.

Varje bibliotek som deltagit i utvärderingen har utifrån sitt uppdrag själv definierat vad som är biblioteksstöd. Karolinska institutets universitetsbibliotek definierar i sin självvärdering begreppet biblioteksstöd som informationsförsörjning, konsultation och undervisning. Detta täcker i princip även vad de andra biblioteken lagt in i begreppet.

Flexibel utbildning

Förr talades det mest om distansutbildning. Eftersom man velat vidga begreppet till att omfatta även studenter som inte med nödvändighet befinner sig fysiskt långt bort från lärosätet, har begrepp som nätbaserat lärande och flexibelt lärande börjat användas. Gemensamt för alla begrepp är att den nätburna utbildningen innebär en separation mellan lärare och student och att IKT används för att överbrygga denna separation.² I utvärderingen har vi valt att använda begreppet flexibel utbildning istället för flexibelt lärande. Detta beror på att vi avgränsat vår uppgift till de pedagogiska resurser högskolan erbjuder och inte har gått in på de processer som detta sätter igång hos studenten – lärandeprocessen.

Flexibel utbildning definieras i detta sammanhang som utbildning med flexibilitet i

- antagning
- studiestart, studietakt
- rum (geografisk obundenhet)
- val av kurskombinationer, kursinnehåll och kursföljd
- val av läranderesurser

En sedvanlig definition på flexibelt lärande är lärande oberoende av tid och rum. Definitionen påverkas dock av sammanhanget; studentgruppen, ämnet och lärarna. Såväl distansutbildning, nätbaserat lärande, flexibelt lärande som flexibel utbildning är bekanta begrepp för alla lärosäten som medverkar i projektet. Däremot skiljer man i regel inte begreppen åt och använder dem mer eller mindre som synonymer. Dagligdags talar samtliga om distansstudenter och distansutbildningar respektive campusstudenter och campusutbildningar, utom på Mittuniversitetet där man

använder man sig av begreppen reguljärcurser och distanskurser.

Lunds universitets bibliotek för ett resonemang kring begreppen i sin självvärdering. De koncentrerar undersökningen på den service som är geografiskt obunden, dvs. där studenten inte ska behöva komma till biblioteket. Inget av biblioteken har i sina självvärderingar berört aspekterna flexibel studiestart eller -takt.

För Karolinska institutet är det framför allt Distansutbildningen för sjuksköterskor på 120 poäng som bildat utgångspunkt för utvärderingen, en utbildning som Karolinska institutets universitetsbibliotek har lagt ner ett stort utvecklingsarbete på. Den avviker emellertid från gängse definition om oberoende av tid, plats och rum i den meningen att utbildningen vänder sig till boende i Norrtälje och Gotlands kommun. På dessa orter har de tillgång till lokaler och personal. Därmed har utbildningarna mer karaktär av uppdragsutbildning.

Studenter

I Universitets- och högskoleregistret som baseras på Lokalt ADB-baserat studiedokumentationssystem (Ladok) finns ett fält för vilken studieform varje student valt. De tre alternativen i Ladok är campusutbildning, traditionell distansutbildning eller nätuniversitetsutbildning. I denna utvärdering särskiljer vi dock inte distansstudenter från nätuniversitetsstudenter och frångår därför den indelning som används i Ladok.

Att hitta ett samlat begrepp för distans- och nätuniversitetsstudenter är ett problem, och att använda det ena eller det andra vore missvisande för vad som egentligen avses. I denna rapport använder vi därför i första hand

begreppet studenter för dem som studerar på flexibel utbildning i högskolan. Begreppet distansstudenter har endast använts om det är studenter som verkligen studerar på distans som avses. De studenter som läser på traditionella campusutbildningar benämner vi campusstudenter.

Vid Lunds universitet använder man ofta begreppet distansstudenter med definitionen studenter som läser en distanskurs vid Lunds universitet. Denna definition speglar inte riktigt verkligheten, då det är vanligt att den så kallade distansstudenten bor i Lund. Det finns många olika anledningar till att studenter väljer att läsa på flexibel utbildning. Det är inte ovanligt att studenter läser en campuskurs eller -program parallellt med en distanskurs, för att fortare bli klar med utbildningen. En del studenter studerar på halvtid av familjeskäl, andra är förstagångsstudenter som provar på studier via nätet. Studenter på flexibla utbildningar är sålunda en väldigt heterogen grupp och kan inte enkelt avgränsas.

I självvärderingen från Högskolan Kristianstad definieras studenter som studerar på flexibel utbildning på ett liknande sätt: studenter antagna till nätbaserad utbildning.

Alla lärosäten avser i självvärderingarna endast de *egna* studenterna, dvs. de som är registrerade vid det egna lärosätet. Service till studenter som bor på orten men som studerar vid annat lärosäte, har inte redovisats. Inställningen generellt är att dessa studenter ingår i den kundgrupp som kallas "allmänheten". De har på samma villkor som alla andra tillgång till bibliotekets tjänster med hänvisning till statliga institutioners ansvar i ett öppet samhälle. Studenter som är registrerade vid andra lärosäten har dock inte tillgång till alla tjänster som de egna studenterna har: exempelvis lån av kursböcker, tillgång till dygnet-runt-öppna datorsalar eller

tillgång till e-resurser hemifrån via universitetets lokala nätverk.

De studenter som använder Almedalsbibliotekets resurser skiljer sig på ett väsentligt sätt från motsvarande studenter på andra lärosäten. De är ofta bofasta på Gotland, men läser distanskurser på andra lärosäten. Dessutom finns ett stort antal studenter som läser utbildningar som ges av Högskolan på Gotland, medan de själva är bosatta på fastlandet. Ett exempel på sådana utbildningar är kurser i arkeologi och konstvetenskap. En tredje mellanform är de bofasta studenterna som läser kurser som t.ex. Karolinska institutet ger i samarbete med Gotlands kommun.

Flexibel utbildning på de fem lärosätena – en översikt

Lunds universitet

Lunds universitet är landets största utbildningsgivare för flexibel utbildning. Enligt Högskoleverket studerade 3948 studenter på distans- och nätuniversitetskurser höstterminen 2003.³ Lunds universitet var också ett av de första universiteten som erbjöd distanskurser. Verksamheten har vuxit snabbt och antagit olika former på universitetets institutioner och fakulteter. Sekretariatet för fortbildning, vidareutbildning och distansutbildning (FoV) ansvarar för samordning och support i utvecklingen av Lunds Nätuniversitet. FoV ger bidrag till kursutveckling, infrastrukturen för informationsförsörjningen samt serverplats för Luvit, den kursplattform som används av många distanskurser vid Lunds universitet. FoV har också initierat flera grupper där representanter från olika delar av universitetet möts och diskuterar gemensamma problem och möjligheter.

Högskolan Kristianstad

Högskolan Kristianstad är ett ungt lärosäte och verkar i en region där akademisk utbildning inte är så vanligt och man arbetar mycket med attityder och introduktion för studieovana studenter. Cirka 20 procent av studenterna gick höstterminen 2003 på distans- eller nätuniversitetskurser (1327 st).⁴ På lärosätet förekommer viss forskning, men ledningen har prioriterat grundutbildningen och målet är att ge den bästa grundutbildningen i landet. Därmed får

naturligtvis också distansutbildningarna hög prioritet och man ligger i fronten när det gäller rekrytering av studieovana grupper.

Högskolan på Gotland

Högskolan på Gotland är ett av landets yngsta lärosäten. Man tillämpade inledningsvis en gotlandsmodell som byggde på stöd från universitet och högskolor på fastlandet. Det internationella perspektivet var en av grundidéerna.

Högskolan på Gotland har sedan starten riktat in sig på att bli en högskola med flexibel utbildning. Högskolans styrelse antog hösten 1998 en policy i fem punkter:⁵

1. Kurserna ska kunna läsas oberoende av tid och rum.
2. Kurserna ska utvecklas med flexibla lösningar så att kursutformningen kan användas både på distans och på campus.
3. Högskolan på Gotland ska arbeta fram pedagogiska modeller som stärker inläringen för studenten och är arbetsbesparande för läraren.
4. Den enskilde läraren ska så långt som möjligt utveckla sin kurs med den moderna teknik som för honom/henne känns bäst och få handledning för den tekniken.
5. Utvecklingsarbetet ska ske i samverkan med representanter för brukarna, t ex Nätverket för kommunala lärcentra, (NITUS), och studenter.

Sedan 2001 satsar Högskolan på Gotland medvetet på flexibel utbildning. Genom lärosätets speciella lokalisering kommer en stor del av dessa studenter inte att fysiskt besöka campus. Nätuniversitetets kvalitetskriterier för flexibel utbildning är kända och prorektor har deltagit i arbetet med utformningen av dem.⁶

Man arbetar för närvarande med högskolans måldokument och verksamhetsidé. Målet år 2008 är 3000 campusstudenter och 2000 distansstudenter. Distansdelen har ökat snabbt på slutet. Man värnar nu om campusdelen och med denna fördelning får man ett tillräckligt stort campus. Målet som Östersjöcentra kräver ett starkt campus.

Ambitionen att kurserna ska kunna användas som såväl som campus- som distanskurser fungerar i vissa fall men är problematiskt i andra. Exempelvis kan chattseminarier låsta i tid vara hinder för studenter i andra tidszoner. Ett exempel gäller studenter i Sydney som har svårigheter att delta i dessa moment. Målet har efterhand kommit att modifieras till att kurserna ska vara så flexibla som möjligt.

Karolinska institutet

Sett till omslutningen är Karolinska institutet landets fjärde största universitet och har ambitionen att inom en femårsperiod utvecklas till Europas bästa universitet. Jämfört med landets övriga universitet dominerar forskningen och forskarutbildningen. Antalet studenter på grundutbildningen var höstterminen 2003 cirka 7000. Av dessa studerade cirka 12 procent på distans- eller nätuniversitetskurser.⁷

Karolinska institutet är i detta sammanhang ett specialfall. Förutom ett antal fristående kurser erbjuds en distansversion av sjuksköterskeprogrammet. I självvärderingen utgår man nästan helt från programmet. Detta var även inriktningen vid platsbesöket.

Det finns inget måldokument för distansutbildningen och det finns heller ingen uttalad ambition att öka volymen när det gäller flexibel utbildning. Det är behovet som ska styra tillkomsten av nya kurser och program samt formen och graden av flexibilitet för dessa.

Det aktuella sjuksköterskeprogrammet på distans har tillkommit som ett svar på önskemål från kommunerna, Norrtälje respektive Gotland. På dessa orter finns personal, anställd av kommunen som ursprungligen fungerade som studieledare. Sedan de gått utbildning på 20 poäng är de nu oftast kursledare. Examination sker på traditionellt sätt.

Mittuniversitetet

Mittuniversitetet har nått långt i planering och genomförande i syfte att samla verksamheten för flexibelt lärande. En stor andel av studenterna studerar på flexibla utbildningar på distans. Andelen varierar kraftigt mellan de olika campus-orterna, från cirka 3 procent i Örnsköldsvik till 69 procent i Härnösand. En nackdel med den höga andelen distansstudenter i Härnösand är att det leder till en gles studiemiljö för campusstudenterna.

Man vill sudda bort gränserna mellan traditionell utbildning och flexibel utbildning; samma kurs ska kunna erbjudas både på campus och i flexibel form. Ett tungt vägande skäl för detta är behovet att få god ekonomi i utbildningarna.

Sambiblioteket i Härnösand är särskilt välförsett med litteratur inom området flexibelt lärande. Satsningen har gjorts inom det tidigare profilområdet Flexibelt lärande, vilket också stärkts av att man haft gästforskare med denna profil. Forum för högskoleutbildning och flexibelt lärande, (Forum), är en central aktör på Mittuniversitetet.

Bibliotekens tjänster - en översikt

Lärandemiljöer

Den digitala lärmiljön för studenter utgörs av så kallade lärplattformar, även benämnda Learning Management System (LMS) eller Virtual Learning Environment (VLE). Genom dessa sker distribution, informationsutbyte och kommunikation. Det finns många olika lärplattformar på marknaden och många lärosäten har också utvecklat egna.

Inget av de lärosäten som ingår i utvärderingen har fått direktiv uppifrån om vilka lärplattformar som ska användas. För studenterna och för den lokala samordningen vore det en fördel om studenten kunde mötas av en plattform på varje lärosäte. Situationen idag gör det svårt för högskolan att upprätthålla en samlad support med flera parallella system. För biblioteket är det tidskrävande och kostsamt att anpassa sina tjänster till de många olika lärplattformarna som finns på högskolan.

Karolinska institutet använder främst PingPong. Mittuniversitetet använder främst WebCT och FirstClass, det senare är kopplat till lärosätets intranät. I Lund används främst det egenutvecklade Luvit, på Högskolan Kristianstad används också i första hand Luvit och FirstClass. På vissa institutioner inom dessa lärosäten använder man dock ytterligare andra plattformar. Det är också vanligt att man använder sig av kurswebbsidor. På Högskolan på Gotland använder man i dagsläget flera olika internt utvecklade plattformar och samverkan för en gemensam lärplattform ser ut att vara en avlägsen dröm.

Den fysiska lärmiljön för studenter på flexibla utbildningar utgörs förmodligen främst av det egna hemmet, det lokala biblioteket eller lärcentrat. Vissa utbildningar har dock träffar på plats och det finns även studenter som bor inom räckhåll för de högskolebibliotek de i första hand tillhör.

De tjugotal nätverksbibliotek inom Lunds universitets bibliotek som utgör de fysiska lärandemiljöerna, har mycket olika utformning, tillgänglighet och standard. Ett antal kriterier om öppethållande, personal, service etc. måste dock uppfyllas för att få ingå i nätverket. Servicen till distansstudenter har sett olika ut beroende på vilket hemmabibliotek de har. En gemensam policy för service mot distansstudenter har nyligen utformats.

För de studenter på Högskolan Kristianstad som behöver tillgång till datorer utanför bibliotekets ordinarie öppettider finns en dygnet-runt-öppen läse- och datorsal. Samma sak gäller för Sambiblioteket i Härnösand.

Vid Karolinska institutet är bibliotekets roll i flexibel utbildning inte begränsad till att stå för tillgång till litteratur, utan även att förse utbildningarna med en utbildningsplattform (PingPong). Biblioteket svarar för en helpdesk och ger teknisk support. Det har även ansvar för studenternas datanät.

Handledning och referensservice

Tre av de bibliotek som ingår i utvärderingen är anslutna till Jourhavande bibliotekarie (Lunds universitets bibliotek, Högskolebiblioteket i Kristianstad och Mittuniversitetet) och kan därmed medverka till att studenter får handledning även på kvällar och helger.⁸

Studenterna kan dessutom i regel få hjälp genom olika webbguider, allmänna och mer ämnesinriktade, på bibliotekens hemsidor. På de flesta bibliotek sker handledningen till studenterna genom ämnesinriktade kontaktbibliotekarier. På Almedalsbiblioteket, Högskolan på Gotland, hänvisar man dock i första hand studenterna att vända sig till närmaste bibliotek på bostadsorten. Detta system förutsätter att studenten har möjlighet att anpassa sig efter det lokala bibliotekets öppettider.

Undervisning i informationskompetens

Biblioteksdirektionen vid Lunds universitet har tagit fram en webbaserad kurs i informationssökning som kallas Illern. Arbete pågår för att anpassa den till olika ämnen. Detta sker i samarbete med lärare. Den interaktiva utbildningsplattformen för nätbaserade kurser på Lunds universitet, Luvit, har som standard en länk till Illern. Ett annat verktyg utvecklat på Biblioteksdirektionen och som finns med som standard i Luvit är Mitt kursbibliotek. Denna tjänst ger en samlad ingång till litteraturen i en kurs med informationskällorna presenterade för att passa den specifika studentgruppen och är tänkt att vara ett stöd för lärandet och ett steg mot informationskompetens. Mitt kursbibliotek används på många, men långtifrån alla, nätbaserade kurser. De senaste åren har det börjat användas mer och mer även på campuskurser.

På Karolinska institutet ansvarar biblioteket för och genomför kursen Informationskörkortet. Kursen omfattar 1 poäng som Institutionen för omvårdnad examinerar. För detta får biblioteket tillgodoräkna sig ekonomisk ersättning per helårsstudent. Informationskörkortet är utformat enligt Webbquestmodellen. Innehållet utgörs av uppgifter som ska lösas utifrån givna roller. Kursen finns tillgänglig via

lärplattformen PingPong, och är i huvudsak, men inte fullt ut, webbaserad.

Kursen Informationskörkortet används med framgång inom distansutbildningsprogrammet för sjuksköterskor i Norrtälje och på Gotland. Kursen ges utspridd över nio veckor. Genomförandet i Norrtälje och Visby har involverat folkbibliotekarier som fått utbildning av Karolinska institutets bibliotekarier speciellt för detta. Intresse har framförts från lärarnas håll att använda Informationskörkortet även på campusutbildningar, men i dagsläget bedömer biblioteket det som en orimlighet med tanke på att konceptet är resurskrävande. Man menar att Webbquestmodellen är mest adekvat för studenter som har lokalt stöd och arbetsbelastningen för bibliotekets personal skulle vara för stor om projektet skulle skalas upp. Från PingPong kan studenterna på Karolinska institutet kontakta biblioteket och från webbplatsen har man tillgång till tjänsten Fråga en bibliotekarie. Någon Realtids-tjänst (chatt) finns ännu inte tillgänglig.

Högskolebiblioteket i Kristianstad har utvecklat Biblioteksguiden som ger information om bibliotekets tjänster och hur man söker och refererar till information. För de distansstudenter som under utbildningen har någon sammankomst på campus, ger biblioteket föreläsning eller introduktion. Videokonferens genomförs tillsammans med lärare.

Efter att ha provat många olika vägar, har Mittuniversitetets bibliotek idag löst undervisningen så att lärarna får beställa undervisning av sin kontaktbibliotekarie. Biblioteket är flexibelt och anpassar innehållet efter lärarens och studenternas behov. Ansvaret för att informationskompetensen beaktas i högskolans utbildningar

ligger i praktiken på lärarna och vid lärosätet tar vissa lärare själva hand om utbildning i informationskompetens till studenterna. De kan i sin tur få stöd av Forum för flexibelt lärande. De skillnader som finns i informationskompetensutbildning mellan campus- och andra studenter hänger i huvudsak samman med ämnesinriktningen, där skillnader i tradition har större inverkan än distributionsformen. Biblioteket har påbörjat ett arbete med att utveckla en självstudiekurs motsvarande 1 poäng och som riktar sig till grundutbildningen. Kursen ska finnas tillgänglig från webbplatsen men även kunna anpassas till de olika kursplattformar som används på lärosätet.

Tillgång till e-resurser

Lunds universitets bibliotek arbetar strategiskt för att den tryckta litteraturen ska ersättas eller kompletteras med e-resurser. Detta gäller även kompendier och annat kursmaterial. På Mittuniversitetet har extra satsningar gjorts för att förstärka e-resurserna i samband med universitetsomläggningen.

På Lunds universitet nås de elektroniska resurserna via tjänsten Elin@Lund med hjälp av det ID (STiL-konto) man får som student vid Lunds universitet. Även Högskolan Kristianstad använder Elin@ som gränssnitt. Högskolebiblioteket i Kristianstad ger tillgång till en mängd e-resurser som nås utanför biblioteket via VPN-klient (Virtual Private Network). Denna lösning fungerar dock inte tillfredsställande, IKT-jour saknas och en proxyserver står på önskelistan. På Högskolan på Gotland nås databaser och andra elektroniska resurser från bibliotekets hemsida via särskilt användarkonto. Både Högskolan på Gotland och Mittuniversitetet saknar enhetligt gränssnitt och möjlighet att samsöka i e-resurserna.

Studenterna vid Karolinska institutet och Mittuniversitetet får tillgång till bibliotekets elektroniska resurser via proxyserver. På Karolinska institutet har endast studenter på distanskurser tillgång till proxykod och denna är inte kopplad till den elektroniska identitet som generellt ges till studenter på Karolinska institutet.

Logistik och låneverksamhet

På de flesta lärosäten kan man utföra låneärenden via webben och i vissa fall via sms. För att kunna utnyttja tjänsterna krävs lånekort och för detta krävs att man legitimerar sig. I Kristianstad och Lund har man utvecklat rutiner för att skaffa lånekort utan att man behöver besöka biblioteket fysiskt.

Artiklar och böcker (även kursböcker) skickas i regel hem till distansstudenterna. Lånetiden förlängs med några dagar för att kompensera transporttiden. Returportot betalas av studenten. Hanteringen är dyr och flera bibliotek ser lösningen i e-böcker. På Mittuniversitetet ligger kostnaden för porto och hantering utanför biblioteket, varför biblioteket slipper denna extrakostnad för studenterna.

Särskilt intressant är den lånesamverkan som finns i nordöstra Skåne och som högskolebiblioteket i Kristianstad ingår i. Samtliga lånekort kan användas på högskolan såväl som på kommunbiblioteken. Eftersom boktransport finns kan man återlämna böcker på valfritt bibliotek i regionen. För att kunna dra nytta av detta system krävs dock att studenten bor i regionen.

Ledarskap

Engagemang för flexibel utbildning hos lärosätets ledning

Lunds universitets intresse för distansutbildningsfrågor var stort redan på ett tidigt stadium, och ökade sedan markant i och med de extra medel som Sveriges nätuniversitet förmedlade under ett antal år till svenska lärosäten. På motsvarande sätt har den nuvarande situationen, med uteblivna extraanslag, framtvingat nya omprioriteringar. Informanterna beskriver lärosätets satsning på distansutbildning som i hög grad avhängig den högsta ledningens intresse. Medan tidigare rektor såg denna utbildningsform som strategiskt viktig, har den nuvarande rektorn gett området en lägre prioritet. Därutöver har verksamheten utformats olika på universitetets institutioner och fakulteter. Utbudet har vuxit fram lokalt och det saknas en enhetlig vision kring framtida dimension och inriktning. Ledningen lyfter gärna fram sitt stora utbud av fristående kurser och ser den nätbaserade utbildningen som en möjlighet att bibehålla bredden.

Rektor formulerar uppdraget för biblioteket som relativt detaljerade ramar, dock ingår det inget specifikt om studenter som läser på flexibla utbildningar. Universitetets strategiska plan styr generellt. Gemensamt i universitetsledningens styrdokument och i diskussion är att biblioteksfrågor behandlas som en enhet och flexibel utbildning varken nämns eller behandlas specifikt. Biblioteksstyrelsen har godkänt en strategisk plan för biblioteksverksamheten vid Lunds universitet. I denna finns inte någon särskild del om flexibelt lärande, däremot när det finns formuleringar som

relaterar till utbildning, lärande och studenter används genomgående uttryck som flexibelt, virtuellt, oberoende av tid och rum och dylikt. Visionen tar upp biblioteksverksamhetens kvalitet, och den gäller oavsett undervisningens distributionsform. En policy för bibliotekens service har arbetats fram på eget initiativ och fastställts av Biblioteksstyrelsen.

När det gäller grundutbildningen fokuserar kvalitetsarbetet främst på examination och kursvärderingar. Excellensprojektet där bland annat frågor kring pedagogisk utveckling och IKT ingår, är den stora aktuella kvalitetssatsningen vid Lunds universitet. Det övergripande syftet med projektet är att förbättra möjligheterna att genomföra universitetets strategi för grundutbildning. Som incitament för pedagogisk utveckling arbetar man med Excellence teaching practice, (ETP). ETP uppnås efter att läraren genomgått kurser, det påverkar lönen och kommer förmodligen att kopplas till befodringsprofessur i framtiden.

Högskolan Kristianstad tillhör som tidigare framkommit landets förhållandevis unga lärosäten, vilket troligtvis har präglat ledningens arbetssätt. Här finns en entreprenörsanda som gör att alla, mänskliga och tekniska, resurser används optimalt. Dock mer uttalat på vissa institutioner än andra. Med utgångspunkt i de kvalitetsmål som Myndigheten för Sveriges nätuniversitet rekommenderat, har rektor fastställt de lokala kvalitetsmålen för nätbaserad distansundervisning.⁹ Dessa är framtagna av Utvecklingscentrum för undervisning och lärande (UCUL) i samarbete med Samrådsgruppen för kvalitetsutveckling, IT-styrgruppen, ledningsgruppen och Samrådsgruppen för pedagogisk utveckling. Kvalitetsmålen ska ligga till grund för framtagning och utvärdering av distanskurser, samt utveckling av stödjande funktioner för

nätbaserade kurser. Utvärdering av kvalitetsmålen sker årligen.

Högskolan arbetar med målstyrning från styrelsen och rektorn utformar verksamhetsplaner, dels årliga och dels med femårsperspektiv. Flexibelt lärande och rekrytering av studenter är prioriterade områden. I målformuleringen ingår att man ska avsätta tillräckligt med resurser så både under planerings- och genomförandeprocessen. Studenternas informationskompetens tas upp i styrdokumenterna från styrelse och rektor och följs upp i verksamhetsberättelserna. Genom sin målformulering, resurstilldelning och uppföljning har högskolans ledning skapat en genomarbetad struktur som underlättar ledarskapet på alla nivåer. I samband med aktuellt rektorsbyte omprövas mål och inriktning för högskolan mot företagande, hälsa och lärande. Därför kan de inriktningar som finns i styrdokumenterna komma att justeras.

Ledningen markerar att det är viktigt med pedagogisk utveckling genom portföljmeritering för lärare. Detta system kräver engagemang hos enskilda lärare. Stöd ges genom UCUL, skivrarverkstad och pedagogiska kurser. Lektorsbefordran på pedagogiska meriter används som incitament.

På Gotland arbetar högskolan och kommunen nära i många frågor, bland annat med tillväxtprogram. Samverkan gäller även Almedalsbiblioteket som är både högskolebibliotek och folkbibliotek. Detta innebär att biblioteket har två huvudmän, kommunen och högskolan. Av dessa är kommunen störst.

Biblioteket styrs av en bibliotekskommitté där ordförandeskapet växlar vartannat år mellan kommunen och högskolan. Kommittén sätter mål och sköter budget och ekonomi men är inget formellt beslutande organ. Högskolan

avsätter medel till biblioteksverksamheten enligt en procentsats av hela lärosätets budget. Vad som händer om proportionerna mellan de båda huvudmännens ekonomiska insatser förändras är inte klart. Ledningens uppfattning är att samarbetet, efter en inkörningsperiod, fungerar bra.

Ledningen för Högskolan på Gotland ser biblioteket som en av många verksamheter som utgör stöd för utbildning och menar att utbildningen inte blir bra utan medverkan av biblioteket. Biblioteket är särskilt viktigt för den flexibla utbildningen. Trots detta ingår inte bibliotekschefen i högskolans ledningsgrupp. Genom att bibliotekschefen har ansvar för såväl högskoledelen som folkbiblioteksdelen kan biblioteksfrågor på detta sätt hamna onödigt långt från högsta ledningen. Biblioteket blir i praktiken en mera självständig del av organisationen med en huvuddel av verksamheten utanför högskolan. I samband med ett visionsarbete pågår ett arbete med att se över olika styrdokument. Man ligger också i startgroparna för att bygga upp ett kvalitetsarbete för den strukturella kvaliteten på högskolan där processorientering är ett viktigt inslag.

I dagsläget behöver en del administrativa rutiner skapas för att studenterna på flexibla utbildningar och campusstudenterna ska kunna administreras i samma process. Som ett exempel finns i nuläget de olika studentgrupperna upptagna på olika listor. Detta är opraktiskt bland annat i samband med antagning och särskilt opraktiskt är det för de cirka 15 procent av studenterna som studerar på campuskurser och flexibla kurser parallellt.

I motsats till Högskolan på Gotland uttrycker Karolinska institutet inga ambitioner att utveckla den flexibla

utbildningen. De saknar ett samlat grepp, vilket bekräftas av den frånvarande informationen om och till distansstudenter på Karolinska institutets egen webbplats.

Att självvärderingen från Karolinska institutets universitetsbibliotek gäller ett enda program vid lärosätet gör förutsättningarna speciella. Distansutbildningen har samma tilldelning ekonomiskt som övriga distributionsformer. Vissa diskussioner har förts om att kvalitetsrelatera tilldelningen, det gäller dock inte speciellt för distansutbildningen. Distansprogrammet drivs utan speciell styrning från ledningen, men har tillgång till vissa verktyg, exempelvis proxykonto, vilket inte övriga distributionsformer har.

Programnämnden för sjuksköterskeutbildningen har tillsatt en arbetsgrupp för att undersöka hur det flexibla lärandet fungerar och hur man skulle kunna ändra för att få en bättre och smidigare utbildning.

Organisationen präglas av ett byråkratiskt arbetssätt och korta beslutsvägar. Överbibliotekarien har ett biblioteksråd till sitt förfogande. Högsta ledningen består av rektor, prorektor, universitetsdirektör, samt tre dekaner för styrelserna för forskning, forskarutbildning samt grundutbildning. Karolinska institutet har ett ambitiöst kvalitetsarbete med målet att bli ett ledande universitet i Europa. Kvalitetsarbetet bygger på kursvärderingar på standardformulär (även via webb), självvärderingar, dialogmöten och programhearings. Man utför både en Studentbarometer och en Lärarbarometer för att följa upp verksamheten.

I dessa får biblioteket ett mycket högt betyg.

På Mittuniversitetet är ledningens uppdrag till biblioteket inte så detaljerat utformat, utan biblioteket är en förhållandevis

autonom del av verksamheten. Förhållandet är i första hand en följd av den snabba och turbulenta utveckling som lärosätet gått igenom. Överbibliotekarien ingår i chefsgruppen och biblioteket har ett biblioteksråd men ingen egen styrelse. En biblioteksutredning har genomförts med anledning av universitetsomläggningen. Utredningen är under remissbehandling. I sin preliminära form lyfter utredningen bland annat fram att biblioteket är framstående i sin funktion som studenternas arbetsplats och ger förslag till förbättringar.

Mittuniversitetets ledning lyfter fram värdet av ett systematiskt kvalitetsarbete. Nuvarande rektor är ordförande i Kvalitetsrådet där fakulteterna, studenter och biblioteket finns representerat. Aktuella diskussioner just nu handlar om att utarbeta och förankra ett nytt kvalitetsutvecklingsprogram. I den förra utvecklingsplanen var flexibelt lärande ett profilområde för forskningen. I den nuvarande planen som gäller 2004–2008 finns ett område Lärande och bildning som bland annat inkluderar IKT.

Nätuniversitetets kriterier är kända och utgör underlag vid kvalitetsarbetet. Dessutom används Guide för nätbaserad utbildning som delvis tagits fram vid Mitthögskolan.¹⁰

Ledningen ser bibliotekets roll som såväl en professionell informationsorganisation som ett stödorgan. Biblioteket har dessutom en viktig roll som studieplats såväl fysiskt som digitalt. Distansformen och det flexibla lärandet innebär en förskjutning mot den klassiska situationen där studierna i större utsträckning sker på den studerandes eget ansvar och där den studerande har studiegången i sina egna händer. För att studenten ska kunna ta detta ansvar ställs krav på bättre information och här ser ledningen att biblioteket har en roll. Ledningen vill också lyfta fram bibliotekets ansvar för att

säkra kvaliteten på den kunskap som förmedlas. I det ingår att ha uppsikt över kvaliteten på de e-resurser som lärosätet förmedlar.

Att de extra medel som under några år tilldelats kurser inom Nätuniversitetet har fasats ut, påverkar inte i någon större utsträckning andelen kurser i flexibel form inom Mittuniversitetet. Formen är alltför etablerad och är redan en naturlig del av nätverksuniversitetskonceptet. Däremot menar informanten att utvecklingsarbetet på institutionsnivå kan komma att minska i omfattning. Ledningen har inga ambitioner att bli ett renodlat distansuniversitet. Ambitionen är snarare att nå en jämnare fördelning av distansandelen på de olika campusorterna och att förbättra genomströmningen på distanskurserna. I samband med fördelningen av distributionsformerna ska behovet av en tillräckligt stor mängd campusstudenter för att säkerställa en god studiemiljö uppmärksammas.

Studentkårens engagemang för flexibel utbildning

Studentkårerna vid de olika lärosätena är positiva till flexibel utbildning. Denna studieform har många fördelar ur studentperspektiv. Man får möjlighet att studera på en ort som kanske inte annars har något större utbud av kurser och program. Samtidigt ger det studenten en chans att lägga upp sin studietid själv. Trots den positiva inställningen är studentkårerna lite vilna i hur de ska agera i frågor som rör det flexibla lärandet. Varken i Lund eller på Karolinska institutet har studentrepresentanterna drivit frågan om flexibel utbildning i någon större utsträckning, ofta med hänvisning till att man vet mycket lite om denna studentgrupp. Eftersom campusstudenter syns och hörs mest är arbetet främst inriktat mot deras behov. På Gotland hänvisar man nedprioriteringen till brist på tid och resurser,

inom kåren finns endast en avlönad studentrepresentant och mycket få volontärer.

Studenter som inte vistas på campus är i regel inte särskilt engagerade i kårens arbete. Prestationsgraden är lägre eftersom många av olika anledningar inte fullföljer sin utbildning. Studenterna själva önskar att man från högskolans håll uppmärksammade dem mer, främst i början av terminen. Därefter är de relativt självgående. Gotlands studentkår Rindi tycker att man kan se den dåliga uppbackningen från högskolan som en av anledningarna till de många avhopp. För att få en klarare bild av studenternas behov har enkäten Studentbarometern utvecklats. Enkäten skickas ut till alla studentgrupper med särskilda frågor riktade mot studenter på flexibel utbildning. Tyvärr är svarsfrekvensen låg från studenter som studerar på flexibel utbildning.

Problemet med att många studenter inte fullföljer sin utbildning är även känt hos Mittuniversitetet. Vid Mittuniversitetets studentkårer har arbetet med studenterna pågått en längre tid och man är medvetna om denna grupps behov. För att fördjupa sina kunskaper om studenterna har studentkåren i Härnösand genomfört en studentenkät. I Härnösand är endast 30 procent av studenterna campusstudenter, majoriteten av studenterna befinner sig på annan ort. Kåren har en representant som aktivt jobbar för och med denna grupp, eftersom man ser dessa studenter som en nödvändighet för studieortens överlevnad.

Vid Karolinska institutet tillämpas en intressant form för studentinflytandet som går utanför Medicinska föreningen. Vid de ställen där sjuksköterskestudenterna på distansutbildningen finns, Visby och Norrtälje, finns studentråd där studenter träffar studierektor och

lärarrepresentanter. Mötena protokollförs och resultatet återförs till programnämnderna. Formen för träffarna växlar mellan fysiska träffar och telefonmöten.

Lärarnas engagemang för flexibel utbildning

Engagemanget hos lärare för att arbeta med flexibel utbildning varierar starkt även inom ett och samma lärosäte. Det generella intrycket är att utvecklingen drivs av ett antal eldsjälur som har ett stort intresse för flexibel utbildning. Övriga lärare fortsätter att utbilda på det traditionella sättet.

Brist på tid och incitament från ledningen verkar vara det som hindrar många lärare att arbeta med flexibel utbildning. För att starta en nätbaserad kurs krävs både pedagogiskt och tekniskt stöd; hur man ska planera och lägga upp en kurs, och hur de pedagogiska möjligheterna kan utnyttjas. Flexibiliteten för studenterna och lärarna ökar, dock förändras rollen i en nätbaserad utbildning genom att det initialt är mycket arbete att lägga om en traditionell kurs. Detta kan av många lärare ses som en alltför hög tröskel att komma över.

Andra invändningar mot utbildningsformen är att den passar bäst på basnivå. Vissa lärare ser i flexibel utbildning en problematik i att överföra den fördjupade diskussionen som högre nivåer kräver, till lärplattformar. Det finns också synpunkter på att undervisningsformen passar vissa ämnesområden bättre eller sämre. Inom naturvetenskapliga utbildningar ingår laborationer som anses svåra att ersätta med datoranimeringar. Ännu ett exempel är lärarutbildningen, som uppfattas som ett samhällsuppdrag där även bildning, olika förhållningssätt och moralfrågor ska rymmas. Detta blir väldigt naturligt när man träffas i campusutbildning, men kan vara svårt att bibringa studenter på distans. Lösningen på detta brukar vara att man lägger in fysiska träffar i utbildningen.

Inom Lunds universitet finns en lång erfarenhet av distansutbildning och ett stort antal nätbaserade kurser ges varje läsår. Enligt informanterna har detta drivit på lärarnas benägenhet att arbeta med IKT i undervisningen. Man upplever också att studenterna driver på utvecklingen. Lärarna upplever det som ett problem att avhoppet är betydligt större för distanskurser än för campusutbildningar. Många som läser kurserna avstår också från att tentera, vilket skapar ekonomiska problem.

Informanterna tycker sig dock kunna urskilja en trend mot ökat intresse för flexibel utbildning, då det kan innebära fördelar jämfört med campusutbildning. Exempelvis byggs det in mer eftertanke när man skriver, jämfört med när man talar. Även om användningen av IKT varierar mellan olika institutioner inom universitetet, kan man generellt hävda att det finns ett stort behov av att göra lärarna mer professionella i användningen av IKT-verktyg som redan finns och lära sig områden som t.ex. bildhantering, interaktivitet och former för kommunikation i en nätbaserad miljö.

I den flexibla utbildningen finns många möjligheter att skapa god interaktivitet och dialog i utbildningarna. När man tar in IKT i utbildningarna utvecklas även pedagogiken och läraren tvingas ta ställning till vad som är väsentligt i en kurs, när det är ett måste att träffas och när man kan lösa det på annat sätt. Lund är det lärosäte i utvärderingen som tänkt längst när det gäller pedagogisk utveckling. En viktig aktör för pedagogisk utveckling vid Lunds universitet är Utvecklingscentrum för lärande och utveckling, (UCLU). UCLU:s huvuduppgift är att stödja den pedagogiska utvecklingen av undervisningen vid Lunds universitet. De bedriver pedagogisk fortbildning och kompetensutveckling för lärare när det gäller IKT som pedagogiskt verktyg samt stödjer och stimulerar användningen av IKT i undervisning.¹¹ Informanterna uppskattar att mellan 500 och 600 lärare (av cirka 3000) vid

Lunds universitet har genomgått pedagogisk utbildning vid UCLU. Vid sidan av UCLU:s utbildningstjänster finns även andra pedagogiska utbildningar för universitetslärarna. Ett mål för Lunds universitet är att alla lärare ska ha högskolepedagogisk utbildning omfattande minst tio veckor, och att undervisande doktorander får högskolepedagogisk utbildning omfattande minst två veckor.¹² Det är främst fakulteterna/områdena som ansvarar för den högskolepedagogiska utvecklingen, UCLU har i viss utsträckning en samordnande roll.

Situationen på en liten högskola kan se helt annorlunda ut. Högskolan på Gotland är den som har procentuellt flest distansstudenter, men de har ännu inte nått djupet i pedagogisk utveckling. Informanterna på Högskolan på Gotland uppger att de gärna vill få tid att utveckla pedagogiken och använda ny teknik i sina kurser, men menar samtidigt att det inte finns några incitament utöver det egna intresset. Högskolans mål är att ha 2000 distansstudenter och 3000 campusstudenter år 2008. Det är inte främst antalet studenter som studerar på flexibel utbildning man vill öka. Informanterna uttrycker att de snarare vill utveckla utbildningen genom att skapa mer liv i lärplattformarna. Man menar att det i hög grad är en kvalitetsfråga; har man inte kunskap och tillräckligt med tid för att noga tänka igenom upplägget på kurserna i förväg, blir resultatet sämre och kan innebära ett bakslag för både lärare och studenter. Det är uppenbart att det finns ett stort behov hos lärare av teknisk och pedagogisk support. Gotland Virtual University (GVU) har vid ett tillfälle genomfört en utbildning i lärplattform och fortsättning i form av tvåtimmarspass planeras. Hösten 2004 anordnades dessutom en högskolepedagogisk utbildning med inbjudna föreläsare där en bred diskussion om pedagogik fördes.

Distansstudenterna uppges vara mer arbetskrävande än campusstudenterna. För att hinna kommentera insända

arbeten måste lärarna ofta ta till helger och kvällar. Det finns en tveksamhet kring om de ens på sikt skulle kunna spara tid och motivationen försvåras av att man noterar en lägre genomströmning för distansstudenterna. Man efterlyser också förbättrade administrativa rutiner, exempelvis att importera uppgifter från Ladok in i sin nätbaserade kurs. Men det finns också positiva upplevelser kring att arbeta med nätbaserade kurser t.ex. chattar där diskussionerna ”till och med” är bättre än i verkligheten. Lärarna menar att distansstudenternas prestationer ligger på samma nivå som campusstudenternas. Flera lärare kommenterar också att det är roligt att lära sig arbeta på ett nytt sätt och att det innebär en kompetensutveckling.

I Högskolan Kristianstad är det goda samarbetet med biblioteket en styrka. Viljan att utveckla det pedagogiska förhållningssättet och att ta in IKT i utbildningarna bemöts med att lärarna erbjuds att gå en högskolepedagogisk kurs som är knuten till Samrådsgruppen för pedagogisk utveckling. En resurs som skulle kunna utnyttjas mer är Beteendevetenskapliga institutionen, där ett fyrtiotal pedagoger och nästan lika många specialpedagoger arbetar. Många av dessa arbetar med den lärarutbildning som erbjuds, men de är inte delaktiga i den högskolepedagogiska kursen som erbjuds lärare inom högskolan.

Bibliotekets engagemang och förutsättningar för att kunna arbeta med flexibel utbildning

Biblioteken vid Lunds universitet bildar en nätverksorganisation, Lunds universitets bibliotek, som består av de gemensamma enheterna Biblioteksdirektionen och Universitetsbiblioteket, samt ett tjugotal ämnesinriktade institutions-, fakultets- och centrumbibliotek. De ämnesinriktade biblioteken finansieras av sina fakulteter och institutioner och sorterar under dessas styrelser. Varje

student är knuten till ett "hemmabibliotek".

Biblioteksdirektionen ansvarar för drift och utveckling av det gemensamma elektroniska biblioteket. Man samordnar också för nätverkets gemensamma verksamheter, ansvarar för gemensamma policies, driver kompetensutvecklingsfrågor och projektverksamhet inom olika områden.

Universitetsbibliotekarien deltar inte i universitetsstyrelsen och har heller inte beretts möjlighet att marknadsföra biblioteken som stödfunktion i distansundervisningen. Biblioteket har därför inte förts fram som strategisk resurs från högsta ledningen. Det utesluter inte att Biblioteksdirektionen givit frågorna hög prioritet och skapat enhetliga verktyg i form av Digitala biblioteket och Mitt kursbibliotek för hela lärosätet.

Med den decentraliserade organisationsmodellen på Lunds universitet följer både för- och nackdelar för biblioteksorganisationen. Att universitetsbibliotekarien inte sitter i universitetsstyrelsen kan uppfattas som en svaghet och det kräver därför stora personliga och strategiska insatser för att marknadsföra biblioteket mot universitetsledningen. Biblioteksledningen har haft ett uttalat strategiskt fokus på att utveckla de elektroniska tjänsterna, samt att marknadsföra övriga e-resurser.

Däremot förefaller det lättare att få till stånd ett naturligt samarbete mellan respektive fakultet och dess biblioteksledning. Informanterna uppskattar att arbeta så nära lärare och forskare och ser också ett stort värde i den dagliga kontakten med studenterna. Dessa dubbla band kan leda till lojalitetskonflikter för den enskilde bibliotekschefen som kan uppleva svårigheter att argumentera för sin delaktighet i den gemensamma biblioteksutvecklingen.

Biblioteksledningen har inte gjort någon enhetlig definition eller undersökning av kundunderlaget. Däremot har ett policyförslag för särskild biblioteksservice till distansstudenter tagits fram. Satsningar, förutom dem som avser ökad användning av de elektroniska tjänsterna, har riktats mot avgränsade grupper, t.ex. studenter med funktionshinder. Avtal har ingåtts med Tal- och Punktskriftsbiblioteket om en tjänst för att underlätta beställning av litteratur, och information om denna möjlighet ligger på bibliotekens gemensamma webbplats. Däremot har bibliotekens resurser ännu inte använts i lärosätets satsning för att ge särskilt stöd till studenter från studieovana miljöer.

Biblioteket vid Högskolan Kristianstad har länge betraktats som värdefullt i utvecklingsarbetet och bibliotekschefens nätverk, både professionellt och regionalt, har vunnit stor uppskattning. Bibliotekschefen ingår både i ledningsrådet och i strategiska grupper där hon aktivt påverkar utvecklingen av t.ex. distansfrågorna. Bibliotekschefen ligger organisatoriskt direkt under rektor och är ledamot i ledningsrådet, tillsammans med sex prefekter, vicerektor och förvaltningschefen. Biblioteket har varit med i det tidiga planeringsarbetet när det gäller service till distansstudenterna på högskolan. I det interna nätverket på lärosätet har bibliotekschefen haft goda möjligheter att informera om vilka tjänster biblioteket kan erbjuda.

Bibliotekschefen har, tillsammans med en lektor i pedagogik, tidigare ingått i Samrådsgruppen för kvalitetsutveckling. Det goda interna samarbetet har fortsatt till att också gälla utveckling av distansfrågor. Tillsammans med ytterligare två kolleger har bibliotekschefen drivit ett projekt för utvecklad informationssökning och informationskompetens i en nätbaserad kurs.¹³

Under våren 2004 formulerades ett antal kvalitetsmål för den nätbaserade undervisningen på lärosätet. Där fastställs bland annat att tillräckligt med resurser ska avsättas både under planerings- och genomförandeprocessen. Biblioteket har därför kunnat finansiera delar av sina projektkostnader genom extra medel, vilka också redovisats separat. Medlen har huvudsakligen använts för tidsersättning.

Tack vare positiva inställning som finns både i lednings- och biblioteksrådet har bibliotekschefen goda förutsättningar att uppfatta de interna behoven av förbättringar. Den breda kompetensen som finns i de externa nätverken ger också synnerligen goda möjligheter att i samverkan utveckla servicen.

Bibliotekschefen ansvarar för att bibliotekets medarbetare har relevant kompetens på sina arbetsområden. För varje medarbetare avsätts två till tre dagar per år för inläsning av litteratur som rör bibliotekets utveckling. Här påpekar bibliotekschefen behovet av en hårdare styrning för den del av personalen som är minst angelägen att kontinuerligt utveckla kompetensen.

Ett uttryck för det regionala samarbetets strategiska betydelse är de praktikutbyten som förekommer mellan högskolebiblioteket och kommunbiblioteken. Praktikperioden är på tre till fem dagar och innehåller en hemuppgift där man ska jämföra de olika bibliotekens sätt att arbeta.

För att göra en rättvis bedömning av biblioteksledningens satsningar på distansstudenterna på Gotland, måste stor hänsyn tas till den unika situationen som gäller för detta bibliotek. Almedalsbiblioteket bygger på en totalintegrering av Visby stadsbibliotek, samt läns- och högskolebiblioteket

på Gotland. Innan konsekvenserna för bland annat ledarskap diskuteras, är det därför nödvändigt med en bakgrundsbeskrivning.

Under 1990-talet inleddes diskussionen om att samla stadsbibliotekets och högskolans biblioteksresurser i form av fysiska och digitala samlingar samt personal och kompetens, för att därmed kunna utnyttja dessa mer effektivt. En liknande (fysisk) sammanslagning hade redan ägt rum i Härnösand, men där stannade integrationen vid att läns-, stads- och högskolebibliotek samordnades i en gemensam biblioteksbyggnad, Sambiblioteket. Däremot behöll de tre biblioteksformerna sina respektive huvudmän och egna ekonomier.

Syftet med integrationen på Gotland var att gå ytterligare ett steg. Förutom den gemensamma biblioteksbyggnaden och sammanslagningen av mediasamlingarna skulle biblioteksverksamheten också integreras ekonomiskt och organisatoriskt.

De förväntade vinsterna var tillgången till alla typer av biblioteksservice, bredare och djupare och samverkande kompetens, samt väsentligt ökat öppethållande. Dessutom skulle sammanslagningen innebära gemensamma IT-satsningar, rikligt med läsplatser och större ytor för exponering av medier. Vidare föreslogs både kommunen och högskolan kvarstå som huvudmän och att samarbetet skulle regleras i avtal. En rådgivande bibliotekskommitté skulle inrättas med representanter för kommunen och högskolan.

Verksamhetschefen skulle vara anställd av såväl kommunen som högskolan (50 procent vardera). Personalen skulle

behålla sin anställning vid antingen högskolan eller kommunen.

I maj 1999 undertecknades ett avtal om Bibliotekscentrum (senare Almedalsbiblioteket) av Gotlands kommun och Högskolan på Gotland och under hösten 1999 offentliggjordes planerna. Förslaget mötte stort intresse, inte minst på Gotland. Lokala skribenter ifrågasatte nyttan av sammanslagningen och såg folkbibliotekets verksamhet hotad. Cirka 500 artiklar skrevs och debatten var stundtals mycket hätsk. Lokalisering bort från centrala Visby samt bibliotekets utformning var områden som ifrågasattes starkt. Många såg också folkbiblioteket som en fri motpol till den formella utbildningen. I flera artiklar påpekades att svaga grupper inte skulle kunna ta sig till biblioteket, eller i värsta fall inte våga gå till högskolan för att nå biblioteket.¹⁴

Mot denna bakgrund är det mycket troligt att starten på Almedalsbiblioteket har varit mycket omtumlande och arbetskrävande både för bibliotekets ledning och för övrig personal. Att integrera lokaler och boksamlingar är naturligtvis något helt annat, och troligtvis enklare, än att få två skilda kulturer att dela och bejaka samma perspektiv på framtiden. Det krävs ett oerhört tålamod och en god inkänningsförmåga hos biblioteksledningen för att hantera detta i vardagen.

Karolinska Institutets universitetsbibliotek är landets största medicinska bibliotek och består av två serviceenheter, Huddinge respektive Solna, och ett nätverk av datoriserade tjänster. Förutom biblioteksverksamheten ansvarar universitetsbiblioteket bland annat för Lyktan, förlagd till Solna, som ger studenterna service i form av enklare bibliotekstjänster, grupprumsbokning samt utdelning av användarnamn och lösenord m.m.

Alternativa utbildningsformer till campusutbildning inte är någon strategisk fråga för Karolinska institutets ledning. Det är därför naturligt att några direktiv till den övriga organisationen inte formulerats explicit om att utveckla sina delområden i denna riktning. I stället har stöd till flexibel utbildning vuxit fram på initiativ av enskilda individer och grupper. Det har inneburit att utbudet av flexibla utbildningar är begränsat i antal, men att ambitionerna att ge ett biblioteksstöd till de kurser som trots allt förekommer är mycket höga. Från universitetsbibliotekets sida skulle också en stor förbättring kunna vara att överbibliotekarien gavs möjlighet att medverka i högre beslutsfattande organ på Karolinska institutet, särskilt i Styrelsen för grundutbildning.

Ett exempel är distansutbildningen av sjuksköterskor som Karolinska institutet är huvudman för sedan vårterminen 2000 och som ges på uppdrag av Norrtälje respektive Gotlands kommun. Utbildningar är lokaliserade till Norrtälje stadsbibliotek och Visby, Högskolan på Gotland och totalt tas 45 studenter in per läsår. När denna utbildning kom till stånd erbjöds Karolinska institutets universitetsbibliotek att utveckla sitt förhållningssätt till flexibel utbildning. Undervisningen sker huvudsakligen i form av problembaserat lärande och kunskapssökandet är en viktig del av lärandeprocessen.

Vid Karolinska institutet har det aktuella programmet inte tillkommit på ledningens initiativ eller styrts av en central vision. Verksamheten utgör en avgränsad självständig verksamhet som inte kräver tydlig styrning uppifrån. Biblioteket har inget särskilt måldokument men nämns i övriga övergripande dokument. Överbibliotekarien är inte med i de tre styrelserna för utbildning, forskning respektive forskarutbildning. Styrelsen fastställer de ekonomiska

ramarna efter dialog med bibliotekschefen. Överbibliotekarien jämställs med prefekterna och har ett biblioteksråd som närmaste rådgivande organ. Rådet är tillskapat av överbibliotekarien för att dels ge biblioteksledningen stöd och synpunkter inför beslutsfattande, dels utgöra kommunikationslänk mellan institutionerna och biblioteket. Varje institution har en representant i biblioteksrådet. Arbetet uppges fungera väl, vilket förmodligen kan vara personberoende. Arbetssättet kan beskrivas som pragmatiskt med korta beslutsvägar. Det kan dock vara sårbart.

Biblioteksledningen på Karolinska institutet arbetar strategiskt för att positionera biblioteket i hela organisationen. Inte minst finansieringsmodellen inbjuder till utveckling av nya samarbetsområden. Den obyråkratiska strukturen och de korta beslutsvägarna uppfattas som positiva.

Verksamheten vid Karolinska institutets universitetsbibliotek utgår ifrån nio olika team, var och en med en teamledare som också ingår i bibliotekets ledningsgrupp. Ingen särskild person ansvarar för distansutbildningarna utan alla förväntas engagera sig i samtliga frågor. Lärosätet har genomgått en kraftig ekonomisk översyn och i KIB 2006 – ett strategidokument framhålls nödvändigheten att prioritera sådan verksamhet som bedöms ha en framtidspotential för Karolinska institutet, samt att avveckla verksamhetsområden som uppfattas mindre viktiga i framtiden.¹⁵ På en punkt nämns flexibelt lärande och då med stor tveksamhet om lärosätet inom ett par år kommer att ha den kraft som behövs, särskilt för att gå in i konkurrensen om internationella distansstudenter i framtiden.

Den ekonomiskt pressade situationen för lärosätet medför att biblioteket inte räknar med höjda anslag i någon större omfattning, däremot med öronmärkta anslag för specifika verksamheter och uppdrag. Det blir framgent nödvändigt att undvika underfinansierade projekt, uppdrag och utbildningar. Karolinska institutets förhållandevis svaga satsning på flexibel utbildning i kombination med bibliotekets finansieringsmodell, med stor andel projektfinansiering, ligger troligtvis bakom den jämförelsevis blygsamma ambitionen att "bibehålla och utveckla en god service till Karolinska institutets distansstudenter".¹⁶

I strategidokument framhålls vidare den starka kopplingen mellan finansiering och verksamhet. Distansutbildningsstödet är viktigt men förutsätter finansiering och en ambition från lärosätets ledning. Troligtvis inväntas också konsekvenserna av översynen KI-05 samt att den nya rektorn ska uttrycka sina intentioner. Den pedagogiska ansatsen är genomgående hög i biblioteksorganisationen och därför uttalas inga särskilda avsikter riktade mot flexibel utbildning.

Mittuniversitetet har nått föredömligt långt i planering och genomförande i syfte att samla verksamheten för flexibelt lärande. Forum har som uppgift att initiera, ansvara och samordna frågor som bland annat gäller distansutbildningar och stöd till lärare och studenter. Till verksamheten är ett antal professioner knutna, bland annat en bibliotekarie på 50 procent som svarar för de biblioteksrelaterade delarna i kurser som Forum ger bland annat. kursen Högskolepedagogik och flexibelt lärande där anställda som arbetar med undervisning kan få handfast, praktisk utbildning. En intressant modell som används är att lärare tjänstgör på Forum i projektform under cirka ett år. Under den tiden byggs en kompetens upp kring distansfrågorna,

vilket läraren bär med sig tillbaka till institutionen när projektanställningen upphör.

Det samlade greppet och den genomtänkta organisationen kring distansutbildningarna gör att många uppgifter, t.ex. supportstödet, ligger utanför biblioteket, till skillnad mot situationen på många lärosäten. Biblioteket får inga särskilt riktade medel för studenterna utan de betraktas och behandlas som campusstudenter. Det finns inte heller någon plan eller strategi för att förbättra stödet, möjligtvis sker en positiv särbehandling, vilket tar sig uttryck i att man planerar att omvandla den nuvarande tysta läsesalen i Sambiblioteket (Härnösand) till Lärcentrum. Den ökade ekonomiska belastningen, i form av porto och frakt, som trots allt följer med hemsändning av litteraturen till distansstudenterna, berör inte biblioteket utan belastar Fastighetsavdelningen.

Mittuniversitetets biblioteksorganisation leds av en överbibliotekarie samt tre bibliotekschefer som svarar för den löpande verksamheten på de fyra studieorterna Östersund, Härnösand, Sundsvall och Örnsköldsvik. Bibliotekets nuvarande position på lärosätet kan uppfattas som något oklar vilket har naturliga orsaker. Vid årsskiftet 2005 blev lärosätet universitet och inför övergången har ett antal styr- och beslutsorgan setts över. I februari 2004 tillsatte rektor en biblioteksutredning med uppdrag att ge förslag till förändringar av Mitthögskolans biblioteksverksamhet. Utredningsgruppen skulle ge förslag till en kostnadseffektiv struktur och organisation, redovisa förslag till framtida utvecklingsområden, samt ge förslag till utformning av biblioteksfunktionen i anslutning till det planerade Resurscentrum för lärande. Förslaget skulle också belysa bibliotekets framtida roll som pedagogisk resurs, samt hur samspelet mellan bibliotek, utbildningsansvariga och studenter skulle utformas. I sitt förslag från oktober 2004,

efterfrågade utredningsgruppen bl.a. ett tydligt, konkret, relativt detaljerat mål och uppdrag från rektor eller universitetsstyrelsen, vilket dessutom borde vara kopplat till budget. Gruppen önskade också se ett förtydligande av ämnesföreträdarnas ansvar för den vetenskapliga informationsförsörjningen rörande den löpande verksamheten och kommunikationen med biblioteket och kontaktbibliotekarierna kring t.ex. ämnesresurser, ansvar för informationskompetensen inom ämnet och bevakning av informationsbehoven.

Överbibliotekarien sitter i Mittuniversitetets ledningsgrupp (rådgivande), prefektråd samt kvalitetsråd. Biblioteksrepresentanter finns med i de två grundutbildningsråden, i IT-rådet och i styrelsen för Forum. Bibliotekets formella och strategiska position i organisationen är för närvarande under diskussion vilket, som framhållits ovan, delvis beror på övergången från högskola till universitet i januari 2005. Den brännande frågan, där de två fakulteterna inte delar uppfattning, är i vilka beslutsorgan biblioteket ska delta.

Biblioteksledningen uppfattar att lärosätets högsta ledning ser positivt på bibliotekets verksamhet. I synnerhet tidigare rektor, Kari Marklund, som avgick hösten 1998 och själv hade sin bakgrund i biblioteksverksamhet, var mycket positiv. Angående distansfrågorna uppfattar biblioteksledningen att biblioteket har varit väl integrerat och fått en stark ställning. Det positiva intrycket förmedlas också av den nämnda biblioteksutredningen. Där lyfts t.ex. rektors beslut fram att kontaktbibliotekarien ska medverka i ämneskollegium när kurslitteratur diskuteras. Enligt biblioteksledningen ligger emellertid inte samarbete i vardagen på samma höga nivå vilket bland annat förklaras av ett bristande intresse från institutionerna. Det finns en

önskan hos bibliotekets personal att den högsta ledningen med ännu större tydlighet ska ”peka med hela handen”.

Biblioteken på de fyra campusorterna inom Mittuniversitetet är rent praktiskt att se som fyra bibliotek i en organisation som fungerar i nätverk. Man har frekventa träffar, ofta med hjälp av distansöverbyggande teknik. Nackdelen är att enheterna i vissa fall kan bli små och därmed känsliga. Samlokaliseringen med stads- och länsbibliotek i Härnösand fungerar bra. Svårigheter kan anas att leda och koppla samman verksamheten vid de olika biblioteken som hör till Mittuniversitetet och att få effektivitet och optimalt resursutnyttjande. Varje bibliotek har en egen chef och över dessa finns en överbibliotekarie som ska leda samtliga bibliotek. Denna ledningskonstruktion är dyr.

Mittuniversitetet har gjort distansutbildning till en del av sitt varumärke. Rektor beslutade redan 2001 att inrätta Forum och gav då verksamheten tydliga uppdrag. En organisation har byggts upp, med många innovativa arbetssätt och flera professioner representerade. Med en så tydlig uppdelning finns en risk att frågor som vanligtvis berör biblioteken och dess ledning ligger utanför ledningens påverkan. Visserligen representeras biblioteket i Forums styrelse men man äger inte frågan. Troligtvis har den geografiska uppdelningen på fyra studieorter samt förberedelserna inför universitetstillblivelsen varit av större praktisk och strategisk betydelse. Det finns därför skäl att återkomma till den efterlysning som utredningsgruppen formulerade, nämligen behovet av ett tydligt uppdrag från rektor för hur biblioteket ska utveckla sin *egen* verksamhet i linje med den i övrigt så genomarbetade strategin för distansutbildningarna.

Kundorientering

Breddad rekrytering och högskolans lokala samarbete

I anknytning till flexibel utbildning brukar man diskutera breddad rekrytering, studerandegrupper från studieovana miljöer och studenter med särskilda behov. År 2004 genomförde Högskoleverket en uppföljning av verksamheten vid Sveriges nätuniversitet och undersökte bland annat studentgruppens sammansättning.¹⁷ Rapporten pekar på att studenter på distans- och nätuniversitetskurser i större utsträckning än campusstudenter är äldre, förvärvsarbetar, har barn, bor längre från lärosätet och har mer sällan studiestöd. Men undersökningen visar också att många kombinerar studier på flexibla kurser med campusutbildningar och att dessa studenter inte skiljer sig markant från renodlade campusstudenter.

När det gäller breddad rekrytering är det främst Mittuniversitetet, Högskolan Kristianstad och Högskolan på Gotland som profilerat sig. Dessa högskolor, främst de två senare, har ett utbrett samarbete med kommunen och regionen. Även Lunds universitet arbetar mycket med rekryteringsfrågor. För dem är det emellertid inte en överlevnadsstrategi på samma sätt.

På Mittuniversitetet ser man flexibelt lärande och distansutbildning som ett av de viktigaste medlen för att bredda rekryteringen. Arbetet avser också att utveckla all universitetspedagogik. På varje ort kommer enligt

styrelsebeslut att inrättas Resurscentra för lärande (temporärt namn) i anknäytning till biblioteken. I dessa deltar biblioteken som partners tillsammans med IT-avdelning, Studerandeservice, Forum och institutionerna. Arbetet sker i samverkan med kommunerna och det är främst de olika kommunernas engagemang som påverkar uppbyggnadstakten.

Högskolan Kristianstad verkar i en region med låg utbildningsnivå och bedriver ett medvetet arbete för att rekrytera nya studerandegrupper. Som ett led i detta samverkar man med regionens lärcentra och folkbibliotek. Även på Gotland arbetar högskolan med lärcentra. Det finns ännu ingen analys av vilka som utnyttjar dessa, men högskolans förhoppning är att man via lärcentra ska nå ut till studiegrupper som av olika anledningar inte kan komma till campus.

Externt samverkar Högskolan på Gotland med kommunen och länet. Almedalsbibliotekets dubbla huvudmannaskap ger goda förutsättningar för att kunna fylla den politiska ambitionen om livslångt lärande med konkret innehåll. Av Gotlands fyra lärcentra är ett lokaliserat till Almedalsbiblioteket, Studentcentrum. Verksamheten är kommunalt finansierad med en bibliotekarie anställd. Målgruppen är främst gotländska distansstudenter som studerar på andra lärosäten. Verksamheten är under uppbyggnad och har ännu inte funnit en fast form, delvis beroende på finansiella oklarheter. Från högskolans sida har det varit önskvärt att de aktuella distansstudenterna, som använder högskolans övriga resurser i stor utsträckning, i första hand borde läsa kurserna i campusform på högskolan, i de fall det är möjligt. För Gotlands kommun, som

finansierar verksamheten på Studentcentrum, är det å andra sidan inte acceptabelt att betala för en verksamhet som högskolans egna studenter använder. Det lilla rummet rymmer därmed en välbekant ekonomisk tvist som går långt utanför högskolans egna väggar.

Samtidigt finns dels ett läranderesurscenter, (LRC), och dels en Studentverkstad. Hur uppgifterna ska fördelas mellan dessa och hur studenterna ska hitta till rätt center när de är i behov av stöd är ännu inte klart. En tydlig profilering kommer att bli nödvändig för att inte skapa förvirring.

Läranderesurscentret ska enligt högskolans visionsdokument erbjuda studenter stöd och engagemang i deras läroprocesser.¹⁸ Centret finns på Almedalsbiblioteket och innehåller bland annat ett "Language Resource Center" för självstudier i främmande språk.

Studentverkstaden startade i mars 2005 och ligger i anslutning till, men utanför, biblioteket. Den ska ha öppet på eftermiddagen och vara bemannad av bland annat lärare. Målgruppen är campusstudenter som behöver extra stöd, motsvarande det som distansstudenter får på lärcentra. Detta går i linje med högskolans strävan att det inte skall vara någon skillnad på campus- och distansstudenter och att det gäller att ta hand om hela studenten.

När det gäller Karolinska institutet har de en aktiv samverkan med Norrtälje och Gotlands kommun inom ramen för distanssjuksköterskeprogrammet. Kommunerna tillhandahåller lokaler för undervisningen, på Gotland sker undervisningen i högskolans lokaler. Kommunen avlönar

dessutom kommunala bibliotekarier för att stödja studenterna.

Studentinflytande

Med hänvisning till vad som tidigare nämnts under rubriken definitioner, vill vi påminna om att föreliggande rapport använder begreppet studenter för de studenter som studerar på flexibel utbildning. Avses studenter på traditionella campusutbildningar benämns de campusstudenter.

Studenter vid flexibel utbildning gör sin röst hörd i mindre utsträckning än campusstudenter. De är i regel inte engagerade i Studentkåren och befinner de sig inte fysiskt på studieorten så ställer de inte heller lika höga krav på stöd från bibliotek och andra tjänster. Många studenter är nöjda med att det överhuvudtaget finns en möjlighet att kunna studera flexibelt och ställer i övrigt inte fler krav på högskolan än så.

På Mittuniversitetet, där studenterna på den flexibla utbildningen är en stor och viktig grupp, har man arbetat för att involvera dem i högre grad. I Härnösand satsar man framförallt på att fylla de "inneveckor" då studenterna under några dagar befinner sig på campus med aktiviteter, så att de annars för varandra anonyma studenterna ska lära känna varandra. Vid dessa tillfällen lägger man in guidningar i biblioteket och informerar om vilka tjänster som erbjuds. Studentkåren i Härnösand annonserar gratis i tidningen Ångermanland för att föra ut information om aktiviteter för studenterna. Andra informationskanaler är studentportalens anslagstavla och e-postlistor. På Högskolan på Gotland skickar kåren ut veckobrev till alla studenter, även campusstudenter. I detta veckobrev finns även en "veckans rättighet" som upplyser om vilka rättigheter de har. På Karolinska institutet går all information ut på samma sätt till

alla studenter, genom kårtidningen, hemsidan och via e-postlistor. Den information som sätts upp på anslagstavlor skickas till distansstudenter som studerar i Visby och Norrtälje.

Studentkåren i Kristianstad samverkar med lärcentrerna i Kristianstad och Hässleholm. Verksamheterna presenterar sig på introduktionsdagar på lärosätet och studentkåren hjälper till att marknadsföra dem.

Studentkårerna vid övriga lärosäten som ingår i denna utvärdering känner i väldigt liten utsträckning till de egna studenternas behov. Kontakten är sporadisk och kåren upplever att denna grupp studenter är svåra att komma i kontakt med. Eftersom de i mycket liten utsträckning själv tar kontakt med studentkåren är inte heller distansfrågor prioriterade i kårens arbete. I Lund finns 13 olika studentkårer och det finns ingen samordning i hur de arbetar gentemot studenter. Humanistkåren har en verksamhetsplan för utvecklingsarbetet när det gäller studenterna, men det är inget levande dokument och uppföljning saknas helt.

I många fall kommer studenten bara i kontakt med studentkåren när kåravgiften ska betalas. Kåravgiften förs ofta fram som ett problem när det gäller flexibelt lärande. Då studenterna inte tycker att de utnyttjar studentkårens service och evenemang på samma sätt som campusstudenterna är motivationen att betala kåravgiften låg. Studenter som studerar på flera olika lärosäten under en termin måste dessutom betala kåravgift till alla studentkårer vid de högskolor han eller hon studerar vid. Detta är ett problem som ännu inte fått någon slutgiltig lösning.

I Kristianstad och på Gotland har man delvis löst frågan genom att reducera kåravgiften för studenterna, något som

betraktas som ett konkurrensmedel i rekryteringen av studenter till högskolan. För att kompensera inkomstförlusten har studentkåren i Kristianstad i gengäld rätt att hålla en lägre servicenivå gentemot studenterna. Eftersom studentkåren i Härnösand på ett aktivt sätt jobbar med studenterna som studerar flexibelt tar de även ut full kåravgift ifrån dem. Detta gäller dock inte alla studieorter inom Mittuniversitetet och särlösningar finns för vissa program.

En åtgärd från studentkårernas håll kan vara att de blir bättre på att tydligt informera om vad pengarna går till och vilken nytta studenter kan ha av studentkåren. I Kristianstad ser man framtiden i en distanshandbok som på många andra ställen. Studentkåren på Gotland Rindi hoppas på ett distansstudentforum på kårens webbplats i syfte att förbättra kontakten med studenterna. Internet kommer att utnyttjas betydligt mer i framtiden, även när det gäller kontakten med campusstudenterna. Inom en snar framtid kommer kårvalet på Gotland och på Mittuniversitetet att bli nätbaserat, för att även ge andra än campusstudenter möjlighet att delta i den demokratiska processen.

Studentkårerna ser inga större skillnader mellan de frågor som campusstudenter och andra studentgrupper tar upp. I Kristianstad vill kåren ha tydligare riktlinjer eftersom antalet anmälningar om fusk bland studenterna har ökat. På Mittuniversitetet är detta ännu inte ett reellt problem, men man tror det kan bli det i framtiden och menar att identifieringen vid tentamen via Internet måste säkras. I Nätuniversitetets examinationsprojekt har man undersökt lösningar på detta.¹⁹ I Lund är orosmolnet den kurslitteratur som skickas gratis hem till de studenter som läser på distanskurser. Eftersom många av dessa studenter bor i Lund finns oro för att denna service är något många

campusstudenter kommer att utnyttja genom att registrera sig på distanskurser. Det man generellt ser som önskvärt hos de olika studentkårerna är ett bredare utbud av e-böcker.

Det missnöje som framkommit till Medicinska Föreningen på Karolinska institutet från studenterna liknar missnöjet från campusstudenter: sen schemaläggning och dålig information om kurser. Frågor som specifikt rör distansutbildningarna är klagomål på dåliga föreläsningar via Telebild eller låg kvalitet på videoinspelningar. Problemet är känt på lärosätet och planer finns på att förbättra läranderesurserna för distansstudierna finns.

Lärarnas studentkontakter

Lärarna är den grupp som har närmast kontakt med de studenter som studerar flexibelt. Kunskap om distansstudenterna och deras behov kommer främst från den direkta kommunikationen mellan dem och läraren. Studenterna vill ofta ha väldigt mycket kontakt och för lärare som inte från början satt rammar för kommunikationen, kan det bli problematiskt att hinna följa upp. Samtidigt tror flera informanter att de som söker till distansutbildning vill klara sig själva och inte är ute efter så mycket gemenskap. En intressant aspekt är att i övrigt tysta och blyga studenter kan synas bättre i en nätbaserad kurs.

Eftersom lärarna har den mesta kontakten med studenterna, har de också ett ansvar att leda dem vidare när de behöver hjälp. Lärarna spelar därför en mycket viktig mentorsroll för om och hur studenterna nyttjar bibliotekstjänster. På Mittuniversitetet, campus Härnösand, finns exempel där lärarna själva handleder studenterna i informationskompetens. På de håll där man har kontaktbibliotekariéer sker kontakten med biblioteket främst genom dessa, både från distansstudenternas och från lärarnas

håll. Lärarna kan också hänvisa till de tjänster på Internet som biblioteket erbjuder. I Lund talar lärarna uppskattande om Mitt kursbibliotek, som nås via Luvit, och Jourhavande bibliotekarie.

De vanligaste frågorna från studenterna till lärare rör dock access till högskolans tjänster via Internet. På Högskolan Kristianstad framhålls bristen på IKT-support som ett betydande problem för alla; studenter, lärare och bibliotekarier. På Högskolan på Gotland, liksom på andra håll, är långsamma modemuppkopplingar ett stort problem. I Lund arbetar man aktivt med studentsupport och lärarna kan hänvisa till denna. Det mesta fungerar bra, men då studenterna inte får tillgång till sitt konto vid Student i Lund (STiL-ID) snabbt, så upplevs detta som mycket frustrerande. STiL ger tillgång till en rad olika tjänster, bland annat det elektroniska biblioteket. På Karolinska institutet ansvarar biblioteket för studentsupport vilket ger en naturlig ingång till bibliotekstjänster.

Bibliotekets anpassning av tjänster

Lunds universitets bibliotek försöker påverka utvecklingen mot en ökad användning av e-resurser i form av tidskrifter, kursmaterial och övrig litteratur. Marknadsföringen riktas både mot uppdragsgivare och slutanvändare, dvs. både lärare och studenter. Att höja studenternas informationskompetens är ett strategiskt mål som är tydligt formulerat i den övergripande strategiska planen för 2003 – 2006. Däremot saknar lärosätet en uppfattning om distansstudenternas speciella behov, vilket slår igenom på biblioteken.

Många av de tjänster som utvecklats för flexibel utbildning av Biblioteksdirektionen vid Lunds universitet har utformats inom projekt. Kontakten under uppbyggnaden av tjänsten har varit mot beställaren, vilken inte alltid är den framtida

användaren. Man uppger dock att man i efterhand förbättrat verktygen och då kunnat ta hänsyn till användarnas synpunkter.

År 2000 genomfördes vid Lunds universitet den så kallade Biblioteksbarometern, en uppföljning riktad mot lärare, forskare och studenter. I den kommande undersökningen, som görs under 2005, ska frågor till distansstudenterna särskilt ingå. Här ser biblioteksledningen att det finns mycket kvar att göra. En mindre pilotrapport har gjorts riktad mot studenter på internationella distanskurser, och deras entydiga kommentarer innehåller önskemål om förbättrad tillgång till kurslitteratur.

Den tydliga inriktningen mot grundutbildning på Högskolan Kristianstad, underlättar för hela organisationen att fokusera på kundgruppen studenter. Biblioteket har en avgränsad definition av distansstudenterna och studentperspektivet är väl formulerat i lärosätets kvalitetsmål. Där framgår t.ex. att ”studenterna får adekvat utbildning och handledning i den teknik som används i den aktuella utbildningen samt utbildning i nätbaserad informationssökning”.²⁰ Vidare framgår att biblioteket erbjuder likvärdig biblioteksservice till högskolans studenter, oavsett om de studerar på campus eller flexibelt. I samtal, djupintervjuer och utvärderingar fångas kundernas önskemål upp av biblioteket. Däremot inser bibliotekschefen nödvändigheten att på ett mer organiserat sätt nå distansstudenterna bl.a. med ett formulär på hemsidan.

Med den integrerade organisationsformen på Almedalsbiblioteket vid Högskolan på Gotland följer naturligt att kundunderlaget breddas och att användarnas behov varierar oerhört kraftigt. I Almedalsbiblioteket ska både stora och små trivas, eller som programförklaringen

beskriver "Här ska både spelas dockteater och läsas sagor, här ska diskuteras och ifrågasättas". Det finns också stora förväntningar på att Almedalsbiblioteket ska bli ett regionalt kulturcentrum, öppet för skilda evenemang. Under dessa omständigheter ska studenterna erbjudas service av samma kvalitet som campusstudenterna. Det är mycket höga ambitioner och det är förståeligt om de fysiska besökarna trots allt prioriteras i vardagen. Bristen på kunskap om studenterna, deras antal, studienivå och behov, i kombination med frånvaron av strategiska beslut om bibliotekets inriktning, bidrar naturligtvis också.

På Gotland har den strategiska satsningen som lärosätet valt att göra på distansutbildningar, inte kunnat åtföljas av motsvarande satsningar på biblioteket. Trots höga ambitioner, inte minst för att utveckla biblioteket som en pedagogisk resurs, har en tillfredställande situation ännu inte kunnat uppnås.

Finansieringsmodellen som tillämpas på Karolinska institutets universitetsbibliotek innebär att hela organisationen är konsekvent inriktad på att komplettera anslagen med annan finansiering. Den utåtriktade verksamheten har därmed blivit både nödvändig och framgångsrik. Förutom utbildningen Informationskörkortet erbjuder biblioteket, såsom varande ansvarsbibliotek inom medicin, fördjupningsutbildningar till landets forskningsbibliotek, samt skraddarsydda utbildningar till företag. Detta har naturligtvis utvecklat bibliotekets lyhördhet mot marknadens behov och förmågan att snabbt svara upp mot kundernas behov och önskemål.

På Mittuniversitetet gör bibliotekarierna ingen skillnad mellan olika studentkategorier, vilket naturligtvis är positivt. Ett skäl till denna inställning är det synsätt som präglar hela

verksamheten på Mittuniversitetet. En annan orsak är att organisationen är uppbyggd så att intäkterna för stöd till de flexibla utbildningarna går till institutionerna och transfereras därefter till Forum, medan kostnaderna för t.ex. posthantering och porto ligger på fastighetsavdelningen.

Behovsanalys, uppföljning och faktabaserade beslut

Det generella intrycket är att man på lärosätena inte arbetar systematiskt med varken behovsanalys eller uppföljning för att skaffa sig kunskap om studenterna. Tjänster utvecklas och implementeras i regel utifrån andra utgångspunkter än studenternas behov. Studenterna involveras endast i undantagsfall i själva utvecklingsfasen, men kan i vissa fall vara med och påverka senare. Uppföljning av hur tjänsterna används och uppfattas är sällsynta. Eftersom utvärderingar och bl.a. ekonomiska uppföljningar ofta saknas, är det svårt för biblioteken att skapa sig en uppfattning av kostnaderna för distansstudenterna.

Ett undantag är Karolinska institutet där utvecklingsarbeten ofta utförs som projekt. Detta ger goda förutsättningar för faktabaserade beslut. Den ekonomiska medvetenheten är mycket hög och utvecklingsinsatserna utvärderas löpande. För att identifiera distansstudenternas stödbehov inom ramen för distansutbildningen för sjuksköterskor, genomfördes en ambitiös undersökning. Behovsanalysen bestod av tre delar: enkätundersökning riktad till distansstudenter, pilotkurs med campusstudenter samt informationsinhämtning från yrkesverksamma sjuksköterskor genom fokusgruppsintervjuer och enkätundersökning. Behoven var huvudsakligen av praktisk/teknisk art och innebar tillgång till utbildningsplattformen PingPong, databaser (via proxyserver), samt övrigt biblioteksstöd som erbjuds campusstudenter.

Även i Lund sker utvecklingsinsatserna ofta i form av projekt. Kontakten i uppbyggnadsfasen är mot beställaren och inte mot den framtida användaren. Man uppger dock att man ofta i ett senare skede tar hänsyn till synpunkter från studenter och lärare. Ett exempel är Mitt kursbibliotek, där man har tillsatt en referensgrupp bestående av lärare som ger förslag till förbättringar.

I Lund finns ingen entydig definition av studenter som studerar på flexibel utbildning. Lunds nätuniversitetets idé är att studenten är en person bosatt utanför närområdet, yrkesarbetande, med äldre utbildning och/eller tillhörande en icke-traditionell studerandegrupp. Denna bild tycks inte stämma med lärarnas, vilka menar att studenten likaväl kan vara bosatt i Lund och komplettera med distanskurs, samtidigt som hon följer en campusutbildning. Att undersöka gruppens sammansättning skulle kunna vara ett första steg innan man sätter upp mål, skapar policier och utvecklar verktyg och tjänster. Biblioteksledningen i Lund är väl medveten om behovet av ett mer omfattande beslutsunderlag. Det gäller inte minst bibliotekens strategiska beslut när det gäller satsningarna på studenterna. På samma sätt framhåller bibliotekschefen vid Högskolan på Gotland bristen på kunskap om studenternas antal och inriktning som försvärande för att utveckla biblioteket. Ett tungt vägande skäl för att skaffa mer faktabaserade beslutsunderlag är bland annat de kostnader som posthantering av litteraturen till distansstudenterna medför.

I Kristianstad arbetar man mindre formaliserat med en ständigt pågående dialog med studenterna. Man planerar att avsluta samarbetet inom Skåne nordost med att utvärdera förhållningssättet till studenter, detta ska ske genom intervjuer och enkäter. Från bibliotekets håll är man

medveten om att ett mer organiserat sätt att nå distansstudenter behövs och funderar på om ett utvärderingsformulär på webbplatsen skulle vara en väg att gå.

Många lärosäten arbetar med omfattande enkätundersökningar för att undersöka studenternas behov och fånga upp deras synpunkter. Detta skulle kunna vara ett verktyg för att undersöka behoven hos distansstudenterna, och om de på något sätt skiljer sig från campusstudenternas behov. Vid Karolinska institutet och på Lunds universitet har såväl studentbarometer som lärarbarometer tagits fram centralt.

På Gotland och i Härnösand utförs inga studentenkäter från centralt håll, utan det är studentkåren som varit initiativtagare. Svarsfrekvensen från studenterna som studerar flexibelt på Högskolan på Gotland var mycket låg. I Härnösand vände sig enkäten endast till distansstudenter och resultatet (142 svar) låg till grund för en distanskonferens med deltagare från Nätuniversitetet och Mittuniversitetet.

Ett annat instrument för att fånga upp studenternas behov och åsikter är kursvärderingar. Att samarbeta med institutionerna om kursvärderingar där även bibliotekets insatser finns med, är en väg som Högskolan Kristianstad gärna vill gå.

Samverkan och delaktighet

Arenor för intern utveckling och samverkan

På de fem lärosäten vi besökt finns centra eller motsvarande för pedagogiska utvecklingsfrågor. Dessa har en viktig roll att spela för den flexibla utbildningen och för den interna samverkan.

På Lunds universitet är Sekretariatet för fortbildning, vidareutbildning och distansutbildning, (FoV), Lunds datacentral och Utvecklingscentrum för lärande och undervisning, (UCLU), viktiga samarbetspartners för distansutbildningen och den pedagogiska utvecklingen. På UCLU finns en bibliotekarie anställd med inriktning mot IKT. Lärarnas samarbete med UCLU har ökat under åren, men i ekonomiskt kända tider innebär UCLU:s internfinansierade modell ett problem: man undviker att be om hjälp i pedagogiska frågor eftersom det kostar pengar. Det har därmed blivit svårare för UCLU att sälja sina utbildningskonsulttjänster.

En spindel i nätet på Högskolan Kristianstad är Utvecklingscentrum för undervisning och lärande (UCUL) som arbetar med kompetensutveckling av lärare och bibliotekarier. IKT-samarbetet behöver emellertid öka inom högskolan. Ett problem inom högskolan Kristianstad som framkommer i flera olika sammanhang, är bristen på IKT-support.

På Karolinska Institutet är Institutionen för Lärande, Informatik, Management och Etik (LIME) en aktör för kompetensutvecklingen. Studentrepresentanter brukar vara

med på LIME:s utbildning för lärare. Syftet är att ge lärarna en möjlighet att lyfta en del frågor till studentkåren, samtidigt som studenterna får möjlighet att ge sin egen syn på hur saker och ting borde vara. I bibliotekets förbättringsområden ingår att utveckla ett samarbete med LIME,. Bland annat vill man tillsammans med LIME utveckla en kurs om pedagogik och informationskompetens för lärare och bibliotekarier. Eftersom bibliotekets ekonomi endast är finansierad till 70 procent med anslag, är varje samarbetsprojekt av stort värde. Den ekonomiska uppföljningen är total, även på projektintäkter som är blygsamma och i sin linda. Karolinska institutets universitetsbibliotek i sig kan betraktas som en viktig arena såsom nuvarande administratör av datornätet, lärplattformen PingPong och studentsupporten.

När Högskolan på Gotland startade sin verksamhet 1998 fanns Gotland Virtual University, (GVU), med från starten. Högskolan bestod då av endast en institution, men allteftersom högskolan vuxit har GVU fått en samordnande funktion. GVU driver idag projekt med utvecklingsfrågor, håller i kontakterna med nätuniversitetet och har helpdesk som ger service via nätet åt alla typer av studenter, såväl distans- som campusstudenter. Ansvaret för de nätbaserade utbildningarna ligger emellertid kvar på institutionerna.

På Mittuniversitetet intar Forum för högskolepedagogisk utbildning och flexibelt lärande, (Forum) en central roll när det gäller det flexibla lärandet. Forum ger stöd, erbjuder utbildningar och driver bland annat Flexwebben, en resurs på Internet med information och möjlighet till fördjupning i allt som rör flexibelt lärande.²¹

Bibliotekets delaktighet i övergripande planeringsprocesser

I kunskapsorganisationer där beslut i hög grad bygger på information och kommunikation är närvaro i beslutsprocessen ofta avgörande för resultatet. Forskningsbiblioteken har arbetat länge för att befrias från rollen som särorganisation och i stället uppnå en större delaktighet och ett ökat närmande till moderorganisationen. Biblioteksdirektionen i Lund har varit framgångsrik i att erbjuda lärosätets samtliga användare både elektroniska verktyg och övriga e-resurser. Däremot förefaller det vara svårare, både för bibliotekets högsta ledning och lokala bibliotekschefer, att få till stånd en delaktighet i planeringsprocesserna av nya tjänster, t.ex. att implementera informationskompetens som en del av utbildningen. Vidare har ett gott samarbete etablerats med FoV i frågor som avser infrastruktur. Däremot saknas direkt inflytande i Nätgruppen, vilken består av representanter från fakulteterna samt Informations- och Studentenheten, och som har till uppgift att föra diskussion kring distansutbildning för hela universitetet.

Vid Högskolan Kristianstad finns ingenting i bibliotekschefens beskrivning eller i självvärderingen som kan uppfattas som brist på delaktighet eller utanförskap. Snarare ges intrycket av att hela lärosätet ser biblioteket som en naturlig partner i distansfrågor, likväl som i övriga strategiska frågor. Ledningsstrukturen är tydlig och har korta beslutsvägar, vilket ger goda förutsättningar för delaktighet. Bibliotekarierna arbetar direkt mot institutionerna och får därmed god insyn. Samtliga medarbetare deltar i formuleringen av verksamhetens mål och personalgruppen samlas varje vår för utvärdering och nystart. Löpande utvärderingar sker vid regelbundna personalmöten. Högskolebiblioteket i Kristianstad har fördelen att vara

delaktigt i utbildningen på flera sätt. Lärare diskuterar biblioteksfrågor i biblioteksnämnden och bibliotekets utbildningar finns inskrivna i studenternas studiehandledning. Vid vissa institutioner är kontaktbibliotekarierna med redan vid kursplaneringen, t.ex. inom sjuksköterskeutbildningen

På Högskolan på Gotland ser situationen annorlunda ut. Eftersom de pedagogiska frågorna inte behandlas på chefsgruppens möten utan på institutionerna, har bibliotekschefen begränsade möjligheter att hålla sig informerad om lärosätets intentioner. Det är därför också svårt att marknadsföra biblioteket som pedagogisk resurs.

Karolinska institutets universitetsbibliotek har möjligheter att verka självständigt och har i många frågor kommit att bli pådrivande. Teamarbetet skapar förutsättningar för stor delaktighet i organisationen. För medarbetarna innebär det stora utvecklingsmöjligheter. Karolinska institutet avslutade 2004 ett projekt som biblioteket i högsta grad var involverade i och som syftar till att stärka IKT i grundutbildningen. Målet var att flytta fram Karolinska institutets positioner inom området. Arbetet berör inte distansutbildningen speciellt, utan generellt. Projektet omfattar kurswebb, e-post samt tillgång till och kunskap om IKT-verktyg, förutsättningar som är särskilt grundläggande för den flexibla utbildningen.

På Mittuniversitetet uppfattas delaktigheten över lag som stor, men kunde bli större. Det finns ett stort mått av avvaktan, inte minst när det gäller utfallet av den interna diskussionen som förs mellan fakulteterna kring bibliotekets positionering. Mittuniversitetet har byggt upp en organisation kring distansutbildning som både förutsätter och inbjuder till hög grad av samverkan. Så har t.ex.

biblioteket möjlighet till inflytande genom sin representation i skilda besluts- och rådsorgan. Det finns därför en god förutsättning för mycket fruktbar samverkan.

Samverkan mellan lärare och bibliotekarier

Gemensamt för de lärosäten som utvärderas är att biblioteket betraktas som en viktig stöttepelare med egen unik kompetens. I Högskolan Kristianstad har man kommit ett steg längre och biblioteket har där ett nära samarbete med främst vård- och omsorgsutbildningarna. En styrka i det fallet är att man är en liten högskola där man är nära varandra.

Även Karolinska institutets universitetsbibliotek har nått stor framgång i sin samverkan, främst med Institutionen för omvårdnad. Utformningen av biblioteksstödet har uppskattats så mycket att institutionen gärna ser att alla studenter kunde erbjudas detsamma. Biblioteket ansvarar för det poänggivande momentet i informationskompetens och samarbetar då med lärarna. Det kontaktnät som här skapas kan vara ett av skälen till det goda samarbetet med lärarna. Lärarna hänvisar med förtroende studenterna till bibliotekets kurser. Från biblioteksledningens sida finns dock ett starkt tvivel på om den höga kvaliteten som gick att erbjuda i en enstaka satsning som Informationskörkortet, går att skala upp till större format. Kostnaderna skulle troligtvis inte kunna täckas av kursersättningar motsvarande de som givits tidigare. Det är därför av strategisk betydelse att biblioteket i samverkan med uppdragsgivarna lyckas ta fram en undervisningsform med bättre kostnadstäckning.

Biblioteksverksamheten vid Lunds universitet vill bli betraktade som en partner, där biblioteken har en särskild roll och där bibliotekens speciella kompetens bidrar till lärarnas och institutionernas arbete med planering och genomförande av utbildning. Biblioteksdirektionen har en

tydlig inriktning mot att utveckla elektroniska verktyg som stöder studenters lärande. Ett framgångsrikt sätt att bygga upp ett samarbete med lärarna är att tillsammans utveckla en tjänst där alla bidrar med sin kompetens mot ett gemensamt mål. På detta sätt har tjänster som Mitt kursbibliotek utvecklats i samarbete med UCLU och lärare.

Den decentraliserade biblioteksorganisationen vid Lunds universitet medför att det inte går att ge en heltäckande bild av hur samarbetet med biblioteket ser ut på olika institutioner eller vilken kunskap lärare har om vad biblioteket kan tillföra utbildningarna. En av informanterna menar att eftersom lärare som forskar också är bekanta med bibliotekets elektroniska resurser, finns grunden för ett visst intresse att fördjupa samarbetet med biblioteket, exempelvis genom att gemensamt välja ut e-resurser för kurser och program.

I Lund, såväl som på de övriga lärosätena i denna utvärdering, varierar intresset för flexibel utbildning stort mellan olika institutioner och lärare. Ett utbrett sätt att arbeta är att ta fram goda exempel som andra sedan kan följa efter. Under platsbesöken har flera goda exempel på samarbete kommit fram. Hur representativa de är för lärosätena i sin helhet är dock svårt att avgöra. Från Lunds universitet finns exempel på arbete i lärarlag som samarbetat med bibliotekarier i kursplaneringen. Mitt kursbibliotek tycks inbjuda till att på ett konkret sätt samarbeta kring kursens upplägg. I Kristianstad är samarbetet med två av högskolans institutioner en styrka, kontaktbibliotekarierna utvecklar och fördjupar kontakten med dessa lärare kontinuerligt. På Högskolan på Gotland finns fyra kontaktbibliotekarier på Almedalsbiblioteket, en per institution. Kontakten är i regel begränsad till att lärarna förmedlar litteraturlistor och skickar inköpsförslag om tidskrifter till kontaktbibliotekarierna.

På Mittuniversitetet talar en informant i uppskattande ordalag om bibliotekets "pedagogiska approach" med hjälp till självhjälp och att det optimala vore att lärarna själv var så informationskompetenta att de kunde föra detta vidare till studenterna. Studenternas informationskompetens upplevs i dagsläget som mycket varierande. Utvecklingen går mot att studenterna har med sig en viss informationskompetens från grundskolan och gymnasiet och att man i framtiden kommer att ha ett helt annat utgångsläge.

Det finns också en motsatt bild, alla institutioner efterfrågar inte bibliotekets stöd och resurser. Lärarna uppger att de tycker att de behärskar de informationsresurser som de tycker att de behöver. De anser också att det är svårt att utnyttja bibliotekarierna mer, eftersom dessa inte har ämneskunskapen och därför inte på djupet kan delta i kursdiskussioner. Biblioteken uttrycker i vissa fall en känsla av att lärarna i de flesta fall inte ser någon anledning till att involvera biblioteket "eftersom studenterna ändå inte kommer att besöka det". Man menar att lärarna ibland har en föräldrad syn på biblioteket som en lokal för böcker och att de inte ser de möjligheter som bland annat de elektroniska resurserna kan ge. Andra lärare säger sig vara positiva till en högre grad av integration och samverkan, men ser inte sin egen överbryggande roll.

De flesta lärare talar uppskattande om de e-resurser biblioteket tillhandahåller och också om den fysiska biblioteksmiljön. Ett undantag är möjligen några informanter på Högskolan på Gotland som upplever Almedalsbibliotekets dubbla uppdrag som ett problem; det är "en massa barn överallt" och det är inte tyst för studenter och lärare som vill läsa/studera. Det upplevs som ett problem att hitta rätt personal att fråga, en otydlighet i vem man ska kontakta i

olika frågor och det uppfattas som att kontaktbibliotekarierna blivit så upptagna. Situationen var annorlunda före sammanslagningen av folk- och högskolebiblioteket. I vilken mån denna synpunkt är representativ för hela lärarkåren är omöjligt att säga.

På Mittuniversitetet finns goda förutsättningar för samverkan. I den mån samverkan brister förefaller den snarast bero på en traditionell inställning hos lärarkåren. Fortfarande uppfattas bibliotekens uppgift i första hand vara att låna ut böcker. På denna punkt är Mittuniversitetets lärare inte unika alls. Däremot blir behovet av samverkan extra tydligt när både högsta ledningen och bibliotekets medarbetare vill utveckla nya samverkansformer. Varje institution har en kontaktbibliotekarie som står till lärarnas och studenternas förfogande. Enligt rektorsbeslut ska kontaktbibliotekarien vara med vid kursplanering. I realiteten sker detta långtifrån alltid. Lärarna efterfrågar inte att kontaktbibliotekarierna kommer och dessa uteblir då ofta från planeringsträffarna. Här har t.ex. kontaktbibliotekarierna stora möjligheter att flytta fram positionerna på nya verksamhetsområden som skulle vara inspirerande för kolleger på andra lärosäten att ta del av.

Samverkan mellan studenter och bibliotek

I Kristianstad, i Härnösand, på Gotland och i Lund finns studentrepresentanter i bibliotekets styrelse eller råd. Både studenter och bibliotek har goda erfarenheter av detta. De frågor man haft synpunkter på är främst öppettider och tillgången till kurslitteratur.

Medicinska Föreningen har idag ingen representant vare sig i institutionsråd eller i biblioteksråd. Detta är dock av eget val då de anser att råden har ett förlegat arbetssätt. Råden är inte beslutande och överbibliotekarien och lärosätets prefekter

kan när som helst fatta beslut som går emot rådets vilja. Eftersom det finns ett begränsat antal studenter med engagemang i kåren, har Medicinska föreningen beslutat att istället lägga sin tid på de nämnder, kommittéer osv. där man kan rösta och göra en skillnad.

Studentkårerna i såväl Lund som Kristianstad ser informationskompetens som en viktig del i utbildningen och något som biblioteken ska ansvara för tillsammans med lärarna. Ett exempel man tar upp är att specialutbildade bibliotekarier är med och examinerar informationssökningssprocessen och källkritiken bland Kristianstads studenter. Den webbaserade informationskompetenskurs, Illern, som utvecklats av Biblioteksdirektionen i Lund tas upp som ett annat gott exempel. En viktig fråga är att bibliotekets undervisning återkopplas till utbildningens ämnesinnehåll.

Samverkan mellan bibliotek och samhälle

I Lund förekommer ingen strukturerad samverkan mellan lärosätet och t.ex. lärcentra. Därmed saknas också samverkan mellan biblioteken och dessa externa aktörer. Däremot finns ett regionalt nätverk mellan cheferna vid de större biblioteken, Kunskapsporten.

Vid Högskolan Kristianstad bygger bibliotekets goda ställning på lärosätet i hög grad på ett starkt engagemang från bibliotekschefens sida. Så är också fallet med det regionala nätverket, i synnerhet samarbetet med Kristianstads stadsbibliotek och Länsbibliotek Skåne. Högskolans ledning har ställt sig mycket positivt till det externa nätverk som bibliotekschefen har utvecklat. Ett exempel på det goda samarbetet är projektet "Fördjupat bibliotekssamarbete i nordöstra Skåne" som inleddes 2003 och pågår under 2005.²² Inriktningen på samarbetet är vuxnas lärande. Initiativet togs

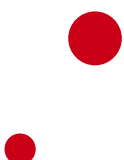
från Länsbibliotek Skåne som vände sig till regionens sju kommunbibliotek, och dessutom Kristianstads högskolebibliotek. Biblioteksansvariga vid kommunbiblioteken ser också högskolebiblioteket som en mycket viktig samarbetspartner.

Bibliotekschefen har ett biblioteksråd till sitt förfogande. Förutom representanter från lärosätets lärare och studerande ingår även två externa representanter, länsbibliotekarien och konsthallschefen. Därmed finns en naturlig överbyggnad mot det regionala samarbetet och de frågor som är angelägna för kommunbiblioteken. Det regionala nätverket är starkt och mycket målmedvetet. Känslan av att ligga vid sidan av de stora satsningarna som görs på sydvästra Skåne, stärker samhörigheten mellan biblioteken i nordöstra Skåne. I en gemensam inventering har förslag till åtgärder formulerats angående bland annat erfarenhetsutbyte och kompetensutveckling. Ett konkret uttryck för det regionala samarbetet är valet av bibliotekssystem. Kristianstads högskolebibliotek använder, i likhet med Kristianstads stadsbibliotek systemet Book-IT. Parterna har också gemensam support av systemet. På högskolebiblioteket finns en kontaktbibliotekarie för samverkan med Kristianstads stadsbibliotek. Folkbiblioteken i nordöstra Skåne har å sin sida studiebibliotekarier. Ytterligare ett nätverk är under bildande, Sydsveriges digitala bibliotek. Initiativet har tagits av Lars Björnshauge, universitetsbibliotekarie på Lunds universitets bibliotek. Nätverket knyter samman forskningsbiblioteken i södra Sverige.

Högskolan på Gotland har vuxit snabbt och har mycket stark regional prägel. Samverkan är strategisk för överlevnad och utveckling och i det perspektivet har Almedalsbiblioteket varit mycket bidragande. Med sin unika historia har Almedalsbiblioteket optimala förutsättningar för samverkan

mellan folk- och högskolebiblioteket. I den vackra byggnaden kan barn och ungdomar tidigt lägga grunden för sina biblioteksvanor och det blir naturligt att fortsätta att upptäcka bibliotekets övriga resurser. Med den kommunalt finansierade verksamheten på Studentcentrum finns också möjligheter till att utveckla samverkan som gagnar distansstudenterna. Med så stora möjligheter som Almedalsbiblioteket besitter är det nödvändigt att prioritera mycket hårt. Den efterfrågade dialogen med högskolans ledning och lärare kring bibliotekets pedagogiska roll, torde kunna ligga till grund för ett strategiskt vägval för biblioteksledningen som underlättar denna process.

Även Mittuniversitetet arbetar med att bygga upp lärcentra i anknytning till biblioteken, i samarbete med kommunerna på de fyra olika orterna, med pilotprojekt i Örnsköldsvik. Ett annat konkret exempel på samverkan är Sambiblioteket i Härnösand, där högskolebiblioteket delar lokal med läns- och folkbiblioteket.

Det goda exemplet

Utifrån vad som kommit fram i självvärderingar och genom platsbesök vill vi lyfta fram de goda exempel som vi mött. Detta gör vi genom att formulera en idealmodell utifrån de olika kvalitetsaspekterna och jämföra med goda exempel från de lärosäten som ingår i utvärderingen.

Ledarskap

Idealmodell

Lärosätets ledning och dess lärare problematiserar och formulerar sin pedagogiska grundsyn och sina avsikter med flexibel utbildning samt bibliotekets roll i denna process. Slutsatserna ligger till grund för en gemensam vision som omfattar lärosätets alla verksamhetsområden. Institutioner, bibliotek, stödfunktioner och administrativa avdelningar har utifrån visionen formulerat egna mätbara mål och hur dessa ska utvärderas. Målen åtföljs av tydligt fördelat ansvar och formulerade befogenheter. En logisk resursfördelningsmodell finns som tydligt visar sambanden mellan arbetsinsatser och kostnader.

Med en satsning på flexibel utbildning följer att strategiska beslut tas angående ansvar för pedagogisk utveckling, IKT och informationskompetens. Det innebär att institutioner, bibliotek, pedagogiska enheter och IKT-enheter formulerar en intern struktur och resursfördelningsmodell som understödjer lärosätets övergripande mål.

Verklighet

Inget av de lärosäten som bedömargruppen har besökt har uppfyllt alla dessa mål, men delar av idealmodellen återfinns på olika ställen. Så har till exempel Mittuniversitetets ledning

på ett föredömligt sätt formulerat sin syn på flexibel utbildning och på ett tidigt stadium byggt upp en särskild funktion med tydligt ansvar. På Lunds universitet har tanken och viljan varit förankrad i lärosätets högsta ledning redan från början. De har lång, bred och djup erfarenhet av flexibel utbildning. Vi har också sett goda ansatser på unga lärosäten som Högskolan på Gotland, men där har ledningsstrukturen ännu inte hittat sin fasta form. Trots detta har Gotland flest distansstudenter i förhållande till lärosätets storlek och har även haft framgång med internationella nätkurser. En röd tråd från ledning ner till den dagliga verksamheten är inte tydlig och förankrad på något av de lärosäten vi besökt. Biblioteket har i samtliga exempel en otydlig roll i den flexibla utbildningen. Biblioteksledningen på respektive lärosäte har löst detta på olika sätt bland annat genom att utveckla informella nätverk. Ett exempel är det föredömliga regionala samarbetet som bibliotekschefen i Kristianstad har medverkat till att bygga upp.

Kundorientering

Idealmodell

Studenter på lärosätet uppnår informationskompetens under sin utbildning i enlighet med vad Högskolelagen 1 kap. 9§ anger. Vid lärosätet är utbildningen i informationskompetens väl integrerad i ämneskurserna. Ett välutvecklat samarbete finns mellan lärare och bibliotekarier. Dessa båda yrkesgrupper samverkar vid planering av moment kring informationskompetens som ska ingå i kurserna. Vissa lärare håller själv i handledningen i informationskompetens till studenterna, medan i andra fall bibliotekarierna anlitas för att hjälpa till med detta. Lärare är välkomna i biblioteksverksamheten och skaffar sig på så sätt en god överblick av dess verksamhet och hur bibliotekets resurser kan användas i utbildningen. Det råder inget

konkurrensförhållande mellan de två yrkesgrupperna. Lärosätet har *en* lärplattform som används inom hela lärosätet. Denna används av lärarna för kursverksamheten, här återfinns också biblioteket på ett tydligt sätt och de studieadministrativa funktioner som studenterna behöver. Det finns också möjlighet att få support via lärplattformen från såväl bibliotek som tekniska stödenheter. De flesta funktioner är tillgängliga större delen av dygnet.

Verklighet

På Mittuniversitetet finns en verksamhet där lärarna praktiserar ett år på Forum för att sedan återgå till sin ursprungliga funktion med mycket god kunskap inom högskolepedagogik, informationskompetens och bibliotekets tjänster. I Härnösand finns ett unikt och mycket intressant exempel där lärare själva handleder studenter i informationskompetens. På Institutionen för utbildningsvetenskap finns idéer kring att det i första hand är lärarna som ska bli informationskompetenta och att de sedan själva handleder sina studenter i detta. Den bakomliggande tanken är att läraren har en mentorsroll i förhållande till studenterna, vilket gör att läraren på ett mycket effektivt sätt kan bibringa studenten informationskompetens. På institutionen råder en mycket positiv bild av biblioteksverksamheten och man uppskattar dess arbete med att ge hjälp till självhjälp.

Ytterligare ett bra exempel på hur biblioteket går in i momentet informationskompetens, finns på sjuksköterskeutbildningen på Högskolan Kristianstad. Utbildningen i informationskompetens finns på denna utbildning inskriven i studenternas studiehandledning. Lärarna inom utbildningen uppfattar bibliotekarien som jämbördig kollega och man arbetar med en coaching-modell där studenten har handledare från ämnesområdet såväl som

från biblioteket. Det goda samarbetet mellan biblioteket och Institutionen för omvårdnad på Karolinska institutet är ett annat avgränsat exempel. I Lund finns ett bredare samarbete som täcker in större delen av lärosätet och där Biblioteksdirektionen framgångsrikt har utvecklat enskilda tjänster tillsammans med lärare, exempelvis Mitt kursbibliotek och Illern.

Inget av de besökta lärosätena har visat upp en intern samverkan som resulterat i ett genomtänkt val av en gemensam lärplattform.

Samverkan

Idealmodell

Lärosätet utnyttjar och utvecklar alla lokala, regionala och nationella resurser. Högskolebiblioteket samverkar med andra högskolebibliotek, med folkbibliotek och lärcentra.

Verklighet

Ett bra exempel på gemensamt resursutnyttjande på nationell nivå är Jourhavande bibliotekarie. Högskolan Kristianstad, Lunds universitet och Mittuniversitet medverkar i samarbetet och erbjuder handledning via Internet på kvällar och helger. Högskolan på Gotland och Karolinska institutet har länkar till tjänsten på webbplatsen men medverkar inte aktivt. Ett annat nationellt projekt som kan få betydelse för bibliotekens samverkan är arbetet med att skapa en gemensam kravbild för lärplattformar. Projektet samordnas av Myndigheten för Sveriges nätuniversitet och 18 högskolor deltar.

När det gäller regional samverkan finns ett gott exempel på Högskolan Kristianstad. I regionen har högskolebiblioteket och folkbiblioteken ett gemensamt lånekort och samma bibliotekssystem. Andra exempel på samverkan är

Almedalsbiblioteket och Sambiblioteket. På Gotland och i Kristianstad spelar lärcentra en viktig roll för studenterna. Studentkåren i Högskolan Kristianstad har utvecklat ett samarbete med lärcentra. Ett intressant försök att försöka få till ett samarbete mellan högskola och lärcentra är att placera ett lärcenter på Högskolan på Gotland, LC Almedalen. På Mittuniversitetet pågår ett arbete att inrätta lärcentra i anslutning till de fyra biblioteken med ett pilotprojekt i Örnsköldsvik. Samverkan lokalt inom lärosätet är väl utvecklat i Kristianstad, formatet har förmodligen underlättat detta.

Delaktighet

Idealmodell

Delaktighet är en framgångsfaktor, inte bara den reella delaktigheten utan i synnerhet den upplevda. Organisatoriskt är biblioteket representerat i centrala beslutsorgan på lärosätet. Bibliotekscheferna lyfter upp biblioteksfrågor och får gehör från ledningen. På planeringsnivån deltar kontaktbibliotekarier i kursplaneringen, och lärare deltar i bibliotekets utformning av tjänster och utbildning i informationskompetens. Samverkansformer utvecklas kontinuerligt i det dagliga arbetet. Studenterna är inte bara representerade i olika råd utan engageras även i utvecklingen.

Verklighet

I Lund finns en tydlig organisation, men universitetsbibliotekarien deltar inte i de beslutande organen. På Mittuniversitetet och Högskolan Kristianstad finns biblioteket representerat i centrala beslutsorgan. Bibliotekets upplevda delaktighet är framträdande främst på Högskolan Kristianstad, kanske främst på grund av dess storlek. Ett viktigt symbolvärde för delaktighet i utbildningen är att

informationskompetens ger poäng och att biblioteket får del av den ekonomiska ersättningen (s.k. HÅS), som t.ex. på Karolinska institutet. Detta stärker studentens intryck av att informationskompetens är viktigt.

När det gäller delaktighet på planeringsnivån är modellen från Mittuniversitetets Forum, med tidsbegränsad personal, ett mycket gott exempel. Detsamma gäller tjänster som utvecklas i samarbete mellan lärare och bibliotekarier, t.ex. Mitt kursbibliotek på Lunds universitet bör lyftas fram. Ett strategiskt viktigt beslut för att lyfta fram delaktighetens betydelse finns det exempel på inom Mittuniversitetet. Där finns ett rektorsbeslut på att alla kontaktbibliotekarier ska ingå i ämneskollegier.

I det dagliga arbetet har Karolinska institutet lyckats väl med att skapa delaktighet genom att arbeta aktivt med relationsmarknadsföring. Ett bra exempel på studenternas medverkan som kompletterar det formella studentinflytandet, är de studenteråd för studenter på distansutbildningen på Karolinska institutet.

Faktabaserade beslut

Idealmodell

För att säkerställa att de tjänster som utvecklas är anpassade efter uppdragsgivarens och studenternas önskemål, utförs behovsanalyser. Målgruppen kartläggs exempelvis med avseende på ålder, kön, utbildningsbakgrund, föräldraskap, förvärvsarbete och bostadsort. För de tjänster som är i drift skapas system för uppföljning. Kvantitativa mätningar visar användningens omfattning. Uppdragsgivares, lärares och studenters synpunkter samlas in för att kunna bedöma tjänsternas kvalitet.

Verklighet

Ett exempel på systematisk undersökning av studenternas behov har vi sett på Karolinska institutets universitetsbibliotek. De metoder som användes där var enkätundersökning till studenter, pilotkurs för campusstudenter samt fokusgruppsintervjuer och enkät till yrkesverksamma sjuksköterskor.

I Lund har man i efterhand anpassat tjänster efter att ha samlat in synpunkter från lärare och studenter. På samtliga bibliotek i utvärderingen har man ansett det som försvårande att inte ha tillgång till information om målgruppen.

Sammanfattande kvalitetskriterier

Generellt gäller samma kvalitetskriterier för campusbaserad utbildning som flexibel utbildning. Därutöver ställer IKT-baserad utbildning ytterligare krav för att den ska vara ett bra alternativ för den studerande.

Myringer och Wigforss redovisar i sin rapport Guide för nätbaserad distansutbildning (2003) ett antal kvalitetskriterier där biblioteksfunktionen berörs:

- studenter ska lära sig effektiv informationssökning
- studenten ska ha tillgång till biblioteksresurser via Internet
- studenter ska tränas i hur de ta hem information från elektroniska databaser, bibliotek etc.
- utbildningar bör utvecklas i team med olika yrkeskategorier

Myringer och Wigforss menar att organisationen redan i planeringsfasen ska se till att det finns en infrastruktur i form av biblioteksresurser, lärsalar och lärcentra. I genomförandefasen ska det finnas biblioteksfunktioner online. Studenterna ska kunna ta del av allt material hemifrån eller från ett lärcenter/bibliotek.

I rapporten Kvalitetskriterier för IT-stödd distansutbildning (2003) behandlas biblioteksservice under särskild rubrik. De kriterier för god biblioteksservice som tagits fram är:

- likvärdig biblioteksservice erbjuds distansstudenter och studenter på högskoleorter
- biblioteken har resurser för utbildning i informationskompetens
- utbildning i informationskompetens är väl integrerad med ämnesundervisningen och bygger på ett utvecklat samarbete mellan lärare och bibliotekarier
- biblioteken har fungerande webbplatser som stödjer distansstudier
- det finns väl fungerande system för distribution av litteratur
- biblioteksrådgivning i informationssökning finns även utanför normal kontorsstid

Föreliggande undersökning anknyter till kvalitetskriterier som rekommenderas ovan, men vill också peka på några ytterligare aspekter som bör uppfyllas för att få till stånd ett framgångsrikt biblioteksstöd.

Först och främst vill vi betona det strategiska perspektivet. En förutsättning för att få till stånd ett bra biblioteksstöd är att lärosätets ledning har ett engagemang för flexibel utbildning och kommunicerar denna ut i organisationen. Lärosätet bör vidare problematisera och formulera sin pedagogiska grundsyn. Denna bör återspeglas i tydliga uppdrag till alla delar i organisationen. Vidare måste uppdragen säkerställas så att de inte blir personberoende. Bibliotekets roll måste vara synlig i organisationen.

För att synliggöra de pedagogiska möjligheterna med flexibel utbildning och för att ge stöd ut i organisationen bör ledningen inrätta centra. Fördelarna med flexibel utbildning måste göras tydlig för organisationen i stort. Det måste också bli tydligt för individen genom att det finns incitament för engagemang.

Enligt Myringer och Wigforss är informationskompetens ett viktigt kvalitetskriterium och menar att man måste arbeta i team för att utveckla kvalitetsmässigt goda kurser; lärare, bibliotekarier, producenter, studievägledare, specialister inom IKT och media etc.²³ Examination på nätet ska dessutom innehålla inslag av informationskompetens. Vi vill gärna anknyta till detta. Eftersom informationskompetens bör integreras i ämnesutbildningen måste ledningen underlätta samverkan genom att anvisa samarbetsformer mellan lärare och bibliotekarier, exempelvis i ämneskollegier.

Det finns även andra förutsättningar för att utveckla bibliotekets tjänster mot flexibel utbildning som är av mer allmän karaktär. På lärosätet måste det finnas stabila och användarvänliga IKT-verktyg med tydligt och intuitivt gränssnitt mot studenter, exempelvis webbplats och lärplattform. E-resurserna, i form av t.ex. databaser, e-böcker och e-tidskrifter, ska kunna nås via internetuppkoppling med hjälp av användar-ID. En samlad supportfunktion, för ex- IKT-problem som kan uppstå för studenterna, ska finnas tillgänglig på kvällar och helger. Ett gemensamt regionalt lånekort underlättar samverkan regionalt och underlättar logistiken för studenterna. För att inte skapa problem i samband med registrering, antagning, förmedling av användaridentitet till lärosätets nätverk, anskaffning av lånekort etc. bör de administrativa systemen vara samordningsbara. Studenter på flexibel utbildning ska administreras i samma process som campusstudenterna. För

studenter på flexibel utbildning är det ofta viktigt att få tillgång till lärplattform och nätverk från första dagen på utbildningen. Senare års forsknings- och utvecklingsarbeten kring distansutbildning har visat på administrationens betydelse för att nätbaserad utbildning ska lyckas. Även Myringer och Wigforss pekar på att de lärosäten som lyckats bäst var de som hade ett klart uttryckt förhållningssätt till nätbaserad distansutbildning och som hade en organisation och administration för att planera och stödja verksamheten.²⁴

Biblioteket bör tydligt informera om vilka tjänster det erbjuder studenter och lärare. En viktig uppgift är att tillhandahålla e-resurser. Dessa bör vara tillgängliga i ett gemensamt gränssnitt och med samsökningsmöjligheter.Handledning i informationssökning, helst med co-browsingmöjligheter, bör finnas tillgänglig på kvällar och helger. Studenterna ska ha tillgång till helpdesk både på Internet, länkade från lärplattformar och i det fysiska biblioteket. En grundkurs i informationskompetens med möjlighet till interaktivitet ska kunna nås från Internet och lärplattform. För att möjliggöra studenternas lån av kurslitteratur och annat tryckt material, bör böcker, kopior av tidskriftsartiklar och dylikt skickas hem till dem. För att kompensera tidsåtgång för posthanering bör lånetiden vara förlängd. Det ska inte vara nödvändigt att komma till det fysiska biblioteket för att skaffa lånekort, men det ska finnas rutiner för säker identifiering vid hemsändning av kortet. Biblioteket har en viktig roll i att utbilda lärare i informationskompetens och att bidra med informationsförsörjningsperspektivet vid kursplanering. Bibliotekets roll som kvalitetssäkrare i informationsförsörjning bör framhållas.

Förslag till vidare åtgärder

I projektets uppdrag ingick att ge underlag för lokal och nationell åtgärdsplan.

Den lokala åtgärdsplanen består i att vi i föregående avsnitt formulerat *Det goda exemplet*. Lärosätena kan jämföra sin egen verksamhet med idealmodellen och utifrån detta prioritera vilka åtgärder de ska vidta. Vi särskilt peka på betydelsen av att tydliggöra bibliotekens roll i den flexibla utbildningen. Det är önskvärt att bibliotekens delaktighet i grundutbildningen ökar, t.ex. genom att biblioteksrepresentanter finns med i grundutbildningsråden. Vidare bör bibliotekarierna tydligare formulera vilken roll man kan ha i utbildningen till grundutbildningsansvarig på lärosätet. Det är också viktigt att bibliotekscheferna lyfter frågorna i chefsråd och andra ledningsstrukturer. Biblioteken bör vidare se Högskoleverkets kvalitetskonferens som en strategisk arena att lyfta fram samarbetsformer.

När det gäller nationella åtgärder föreslår vi att:

- Myndigheten för Sveriges nätuniversitet initierar en mer ingående undersökning i syfte att ta fram olika modeller kring hur ett lärosätes organisation kan stödja flexibel utbildning. Föreliggande utvärdering har visat på att organisationen och administrativa rutiner spelar en stor roll för resultatet, men mer kunskap kring detta behövs.

- Kungl. biblioteket/BIBSAM fortsätter att bevaka frågan om kurslitteratur i form av e-böcker, stödjer vidare utveckling av tjänsten Jourhavande bibliotekarie och undersöker hur kurser i informationskompetens kan inpassas i lärplattformar. BIBSAM bör också driva på utvecklingen om hemsändning av fjärrlån utan mellanhänder.
- Högskoleverket uppmärksammar informationsförsörjningsfrågor i sina utvärderingar så att bibliotekens roll på lärosätena tydliggörs i syfte att öka samverkan mellan olika yrkesgrupper. Detta gäller särskilt utvärderingar kring flexibel utbildning.
- Sveriges universitets- och högskoleförbund, (SUHF), lyfter fram betydelsen av informationskompetens och samverkan kring dessa frågor
- Sveriges förenade studentkårer, (SFS), tar fram modeller eller undersöker former för studentmedverkan som involverar i huvudsak studenter på flexibel utbildning
- Utbildningsdepartementet initierar en konsekvensanalys av förändringar i tilldelningssystemet och hur bristande långsiktighet påverkar lärosätenas utbildningsplanering. Utvecklingen av flexibel utbildning uppmuntrades

genom extra tilldelning av medel från Sveriges nätuniversitet. När dessa extra medel inte längre utgår riskerar utvecklingen att avstanna och redan gjorda investeringar riskerar att inte få full utdelning. Detta berör inte minst bibliotekens investeringar.

- Branschforskningen (t.ex. Bibliotekshögskolan, BHS, Högskolan i Borås) uppmärksammar bibliotekens roll i flexibel utbildning.

Vidare föreslår vi att en undersökning görs kring integrering av olika verktyg i lärplattformar, t.ex. Ladok, bibliotekssystem etc. Detta skulle kunna vara en naturlig fortsättning på den kravbild för lärplattformar som just nu håller på att utarbetas av närmare 20 lärosäten i Sverige med Myndigheten för Sveriges nätuniversitet som samordnare.

Slutligen föreslår vi att det underlag för självvärdering som utarbetats inom detta projekt omarbetas till ett webbaserat instrument för självvärdering som kan bidra till att fler bibliotek får möjlighet att utvärdera sitt stöd till flexibel utbildning och ge dem möjligheter att jämföra sig med varandra.

Summary

The aim of this evaluation is to compile good examples of library support for flexible higher education and to categorize quality indicators. The project was initiated by the Swedish Net University Agency and BIBSAM - the Royal Library's Department for National Co-ordination and Development. The evaluation is built on self-assessment of, and visits to, five different institutes of higher education in Sweden: Lund University, Kristianstad University, Gotland University, Karolinska Institutet and Mid Sweden University. Assessment of library support has principally been based on five different quality aspects: leadership, customer orientation, collaboration, participation and fact-based decisions.

We have noticed during the course of this evaluation that regardless of whether upper management of the universities and colleges see flexible learning as a strategic issue or not, libraries often work with this question without either assignment or extra compensation. Generally there seems to be a lack of concrete plans of action, administrative routines, needs analysis and follow-up to facilitate the development of flexible learning. We have however seen examples of how librarians, with the help of personal contacts and strong commitment, can participate in the development and support of flexible learning, despite the fact that they were not active in the college's comprehensive decision-making processes.

The commitment of teachers varies - lack of time, and of incentives from management, are cited as the greatest reasons for not working with flexible courses. Course content is of

primary interest for many teachers. The pedagogical development is however supported by management, and the use of information and communication technology (ICT) in education is gaining ground. Teachers' capacity to answer questions and guide students correctly is of utmost importance if flexible education is to work properly.

Students force the pace of development. Student unions are positive to a development in the direction of more flexible education. However they have yet to find ways to contact students who study off-campus and to involve these students in the work of the unions.

There are many good examples of collaboration concerning flexible education within higher education, where development advances due to real enthusiasts, but we have also seen examples of indifference to collaboration with other occupational groups. Teachers lack time and management does not always provide sufficient incentive to encourage cooperation over institutional boundaries. Librarians are not always successful in making clear what their contribution could be. Regional collaboration can be found in many districts, principally with local authorities concerning education, learning centres and libraries

Various indicators of quality have been compiled within the project, at different levels. The strategical indicators specify the prerequisites within a seat of learning that are favourable to the development of flexible learning and library support for students. The general indicators of quality specify the ICT tools and administrative system which should be employed. Finally a number of practical recommendations concerning the contributions of libraries to flexible education are mentioned.

Based on the results the project group has formulated a number of good examples that can form the basis of local plans of actions. The project group also provides suggestions for further investigations that could be used as a basis for a national plan of action, along with concrete measures that can be taken.

Fotnotslista

¹<http://www.myndigheten.netuniversity.se/page/901/kvalitetskriterier.htm>

² Myringer och Wigforss s 3

³ Johansson, s 67

⁴ Ibid.

⁵ <http://mainweb.hgo.se/portaler/Distans.nsf/0/8a055b4ef298b350c1256e200048c787?OpenDocument>

⁶ <http://www.myndigheten.netuniversity.se/page/901/kvalitetskriterier.htm>

⁷ Johansson, s 67

⁸ <http://www.eref.se>

⁹ Kvalitetsmål för nätbaserad utbildning vid Högskolan Kristianstad. Rektors beslut 2004-05-05, nr 049

¹⁰ Myringer och Wigforss (2003), Guide för nätbaserad utbildning

¹¹ <http://www.uclu.lu.se/>

¹²<http://www.kanslis.lu.se/h%F6gskolepedagogik/introduktion.asp>

¹³ Ekstrand, Britten (red) Med samarbete och dialog som arbetsform

¹⁴ Widmark, s 33

¹⁵ KIB 2006- ett strategidokument, s 2

¹⁶ Ibid, s 7

¹⁷ Johansson, s 54 f

¹⁸<http://mainweb.hgo.se/index.nsf/dokument/026B739753AC71FFC1256F3A004CAB75!OpenDocument>

¹⁹<http://www.myndigheten.netuniversity.se/page/889/projekt.htm>

²⁰http://www.hkr.se/upload/centralt/doc/styrdokument/handlingsprogram/Kval_utv_program_2005.pdf

²¹ <http://www.miun.se>

²² Bergqvist, Christer, (2003) Fördjupat bibliotekssamarbete i nordöstra Skåne

²³ Myringer och Wigforss s 32

²⁴ Ibid. s 26

Referenser

Anttila, Sten (2004) Biblioteket vid Sveriges Mittuniversitet 2005. Ekonomi, organisation och informationsförsörjning. (opubl.).

Bergqvist, Christer & Roland Persson (2003) Fördjupat bibliotekssamarbete i nordöstra Skåne. Inventering med förslag och åtgärder. 2003-09-01 på uppdrag av Länsbiblioteket Skåne, Malmö.

Ekstrand, Britten (red.) (2004) Med samarbete och dialog som arbetsform och mål i ett projekt för utvecklad informationssökning och informationskompetens i en nätbaserad kurs. Högskolan Kristianstad.
http://www.myndigheten.netuniversity.se/download/1768/x/informationskompetens_n%E4tbaseradkurs_hkr_040405.pdf

Hansson, Birgitta & Olle Rimsten, (2005) "Someone else´s job". Måluppfyllelse av 1kap. 9§ högskolelagen avseende studenters informationskompetens. Örebro universitet, Örebro.

Harnesk, Jakob (2002) Biblioteksservice för distansstuderande. Härnösand, Distum.
<http://www.natuniversitetet.se/download/193/x/Biblioteks-service.pdf>

Johansson, Carolina m.fl. (2004) Uppföljning av Sveriges nätuniversitet. Tillgänglighet, rekrytering och extra ersättning, Stockholm, Högskoleverket.

<http://web2.hsv.se/publikationer/rapporter/regeringsuppdrag/2004/0430R.pdf>

KIB – ett strategidokument, Stockholm 2004

Myringer, Brittmarie & Eva Wigforss (2003) Guide för nätbaserad distansutbildning vid universitet och högskolor.
<http://www.miun.se/upload/Forvaltning/UFB/Flexforum/GuideRevht03.pdf>

Kvalitet i IT-stödd distansutbildning – en rapport från arbetsgruppen för kvalitetskriterier. Ett uppdrag från Myndigheten för Sveriges nätuniversitet. Maj 2003
<http://www.myndigheten.netuniversity.se/page/901/kvalitetskriterier.htm>

Widmark, Wilhelm (2000) Det svenska biblioteksväsendet i förändring. Institutionen för ABB, estetik och kulturstudier, biblioteks- och informationsvetenskap. Uppsala universitet. Magisteruppsats nr 2000:69

Bilagor

1. Projektpresentation

2. Underlag för självvärdering

3. Lista på informanter vid platsbesök

Självvärderingarna finns tillgängliga på www.kb.se/bibsam

Bilagor

Utvärdering av biblioteksstöd till flexibel utbildning i högskolan - instruktioner och underlag till självvärdering

A. Instruktioner

Metodik

Biblioteken har fria händer både vad gäller metodik och vem som ska involveras i självvärderingsprocessen.

Omfattning

Självvärderingen ska inte vara en beskrivning av verksamheten utan tyngdpunkten ska ligga på analys av styrkor och förbättringsområden. Analysen ska vara kortfattad, maximalt 10-12 A4-sidor. Beskrivande material i form av exempelvis verksamhetsplan, utvärderingsresultat och policys kan, om så önskas, bifogas som bilaga till självvärderingen.

Tidsåtgång

Beräkna en halv dag för planering, sammansättning av självvärderingsgrupp och fastställande av tidplan. Varje deltagare i självvärderingsgruppen kommer sedan att behöva en dag för insamling av material och för analys. Beräkna därefter en dag för ett möte där gruppen når konsensus i analysen och ytterligare en dag för att skriva självvärderingsrapporten.

Självvärderingen ska **senast den 30 oktober 2004**, skickas till

Christina Jönsson Adrial
Kungl biblioteket/BIBSAM
Box 5039
102 41 STOCKHOLM

e-post: christina.jonsson.adrial@bibsam.kb.se

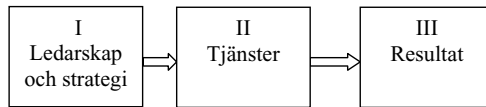
Kvalitetsaspekter

De frågor som ingår i självvärderingen speglar följande kvalitetsaspekter:

- Ledarskap
- Kundorientering
- Samverkan
- Delaktighet
- Faktabaserade beslut

Några fasta bedömningskriterier kommer dock inte att användas i bedömargruppens jämförelser.

Självvärderingens första del (Ledarskap och strategi) syftar till en värdering av struktur och ledningssystem, dvs. "hur" biblioteket/lärosätet vet att man har god kvalitet i verksamheten. Den andra delen fokuserar på tjänster, "vad" man har gjort för att uppnå kvalitet. Den tredje och sista delen (Resultat) fokuserar på vad man uppnått.

B. Underlag

I Ledarskap och strategi

Punkt 1-6 handlar om hur bibliotekets satsningar på stöd till flexibel utbildning organiserats med avseende på strategier, samverkan och uppföljning.

Under varje rubrik ges exempel på frågeställningar som kan vara till hjälp när ni ska formulera vilka angreppssätt ni valt. Analysera därefter styrkor och förbättringsområden i era angreppssätt. Beskriv också i vilken omfattning ni tillämpar angreppssätten.

1. Behovsanalys

Exempel: Hur har ni identifierat kunderna? Hur har information om kundernas nuvarande och framtida behov och förväntningar hämtats in? Hur gör ni kunderna delaktiga i utformningen och förbättringen av tjänsterna? Vilka krav ställer ni på kunderna? Hur tar ni hänsyn till funktionshinder och speciella behov? Hur tar ni hänsyn till nya studerandegrupperns behov?

2. Långsiktighet och strategisk analys

Exempel: Hur arbetar ni strategiskt med ett långsiktigt perspektiv? Hur sätter ni upp mål för verksamheten? Hur identifierar ni utvecklingsbehov och förändringar? Hur identifierar ni risker och möjligheter samt kritiska framgångsfaktorer? Hur involverar ni kunderna i utvecklingen?

3. Uppföljning

Exempel: Hur följer ni upp och utvärderar målen? Hur sker återkoppling?

4. Samverkan inom lärosätet

Exempel: Hur samverkar ni med ledning, centra, institutioner, enheter etc. inom lärosätet? Hur identifierar och använder ni lärosätets kompetens? Hur samordnar och anpassar ni ambitioner och mål inom lärosätet? I vilken utsträckning integreras undervisning i informationskompetens i ordinarie ämnesundervisning?

5. Samverkan utanför lärosätet

Exempel: Hur samverkar ni med externa aktörer ex. folkbibliotek, lärcentra etc.? Hur bygger ni nätverk? Hur samordnar och anpassar ni ambitioner och mål?

6. Kompetensutveckling

Exempel: Hur analyserar ni kompetensbehovet? Hur arbetar ni med kompetensutveckling av bibliotekspersonalen? Hur samverkar bibliotekarier och lärare i kompetensutvecklingsfrågor? Hur samverkar ni med andra för att få in ny kompetens?

II Tjänster

Punkt 7-11 handlar om tjänster som brukar ingå i biblioteksstöd till flexibel utbildning. Kompletteringar kan göras efter bibliotekens skiftande förutsättningar. Punkt 12-13 handlar om samordning och marknadsföring av hela bibliotekets tjänsteutbud för flexibel utbildning.

Under varje rubrik ges exempel på frågeställningar som kan vara till hjälp när ni ska formulera vilka angreppssätt ni valt. Analysera därefter styrkor och förbättringsområden i era angreppssätt. Beskriv också i vilken omfattning ni tillämpar angreppssätten.

7. Lärandemiljöer

Exempel: Vilka behov har identifierats på lång och kort sikt? Hur har ni utformat fysiska och virtuella lärandemiljöer? Hur har ni samordnat dessa? Hur tillgängliga är de på exempelvis kvällar och helger?

8.Handledning och referensservice

Exempel: Vilka behov har identifierats på lång och kort sikt? Hur har ni utformat handledning och referensservice? Hur har de anpassats till de studerandes behov?

9. Undervisning i hur man söker, värderar och refererar till information

Exempel: Vilka behov har identifierats på lång och kort sikt? Hur har ni utformat undervisning och webbkurser? Hur har de anpassats till de studerandes behov?

10. Tillgång till e-resurser

Exempel: Vilka behov har identifierats på lång och kort sikt? Hur har ni löst tillgången till databaser och andra elektroniska informationsresurser? I vilken omfattning satsar ni på e-resurser?

11. Logistik och låneverksamhet

Exempel: Vilka behov har identifierats på lång och kort sikt? Hur har ni organiserat låneservice och logistik med avseende på behoven?

12. Samverkan och integration

Exempel: Hur samverkar de olika tjänsterna som erbjuds? Hur kopplas de ihop och integreras med övrig verksamhet i biblioteket och i lärosätet?

13. Marknadsföring

Exempel: Vilka behov av marknadsföring har identifierats? Hur marknadsför ni tjänsterna? Vem marknadsför ni tjänsterna mot?

III Resultat

Punkt 14-17 handlar om resultat, förbättringar och måloppfyllelse. Resultaten kan sammanfattas utifrån exempelvis årsredovisningar, mätningar, policies, protokoll eller upplevelser.

Till er hjälp finns det under varje rubrik exempel på frågeställningar som ni kan ta upp när ni ska beskriva resultatet av ert arbete.

14. Resultat kunder

Exempel: Vilka förbättringar har satsningarna lett till för olika kundgrupper inom lärosätet: lärare, campusstudenter, distansstudenter? Har några positiva/negativa bieffekter uppnåtts? Vad har resultatet av eventuella kvantitativa eller kvalitativa utvärderingar pekat på?

15. Verksamhetens resultat

Exempel: I vilken omfattning har målen uppfyllts? Har tjänstekvaliteten förbättrats? Har ökad kostnadseffektivitet uppnåtts?

16. Resultat samhälle

Exempel: Vilka förbättringar har satsningarna lett till för samhället på lokal och nationell nivå? Vad har resultatet av eventuella kvantitativa eller kvalitativa utvärderingar pekats på?

17. Resultat medarbetare

Exempel: Vilka förbättringar i medarbetarnas kompetens har satsningarna lett till? Har några positiva/negativa bieffekter uppnåtts? Vad har resultatet av eventuella kvantitativa eller kvalitativa utvärderingar pekats på?

Kontakt:

Christina Jönsson Adrial
Kungl biblioteket/BIBSAM
Box 5039
102 41 STOCKHOLM

tel: 08- 463 43 58

e-post: christina.jonsson.adrial@bibsam.kb.se

Utvärdering av biblioteksstöd till flexibel utbildning i högskolan

Bakgrund och syfte

I december 2003 lade Mats Ericson, Myndigheten för Sveriges nätuniversitet, fram ett förslag till BIBSAM:s arbetsgrupp för biblioteksstöd till nätbaserat lärande (BIBNÄT), att en utvärdering av biblioteksstöd till flexibel utbildning i högskolan skulle genomföras.

Utvärderingen är ett led i att stärka informationsförsörjningens betydelse i arbetet med kvalitetskriterier för IT-stödd distansutbildning. I kombination med ett faktaunderlag om vad Kungl. Biblioteket/BIBSAM, Myndigheten för Sveriges nätuniversitet och de enskilda lärosätena gör och planerar att göra vad gäller informationskompetens för distans- och nätuniversitetsstuderande, ska utvärderingen leda till ett underlag för ett nationellt åtgärdsprogram.

Utvärderingen av biblioteksstöd till flexibel utbildning syftar till att ta fram underlag för vidare åtgärder, stimulera till kvalitetsutveckling och att lyfta fram goda exempel. Genom utvärderingen kan de deltagande biblioteken hitta andra bibliotek att jämföra sig med, och på så sätt utveckla den egna verksamheten.

Flexibel utbildning definieras i detta sammanhang som utbildning med flexibilitet i bl.a.

- antagning
- studiestart
- studietakt
- rum (geografisk obundenhet)
- val av kurskombinationer, kursinnehåll och kursföljd
- val av lärstil och pedagogiska hjälpmedel

Beräknad nytta med projektet:

- Biblioteken får möjlighet att jämföra sig med andra bibliotek
- Biblioteken får möjlighet att lära av varandra
- Biblioteken får återkoppling på sitt sätt att arbeta
- Biblioteken får underlag till ett lokalt åtgärdsprogram
- Biblioteken får ett underlag för fortsatta benchmarking-aktiviteter
- Lyfta fram exempel på hur man kan arbeta med biblioteksstöd för flexibel utbildning
- Nationell avstämning och värdering av det som hittills gjorts
- Underlag för kvalitetskriterier för biblioteksstöd till flexibel utbildning
- Underlag för ett nationellt åtgärdsprogram

Plan för utvärderingen

Utvärderingen består av fyra moment:

1. Självvärdering

De bibliotek som deltar i projektet gör en skriftlig värdering av de egna insatserna för stöd till flexibel utbildning i grundutbildningen. Självvärderingen görs utifrån en modell där både angreppssätt och resultat ska värderas. Underlag bifogas (bil.).

2. Analys

En bedömargrupp går igenom självvärderingarna och specificerar vilka kompletteringar och fördjupningar som bör göras. Gruppen gör en analys av respektive biblioteks styrkor och förbättringsområden.

3. Platsbesök

Med utgångspunkt i självvärderingarna gör bedömargruppen platsbesök på lärosätenas bibliotek där en träff med ansvarig rektor (rektor, prorektor, vicerektor) ingår. Biblioteken får återkoppling och bedömargruppen får möjlighet till fördjupning.

4. Rapport

Bedömargruppen utarbetar en rapport som dels innehåller en sammanfattning och analys av dagsläget dels värderingar av det enskilda biblioteks insatser. Goda exempel ska lyftas fram. Rapporten ska utformas så att biblioteken kan använda den som underlag för lokal åtgärdsplan och för vidare benchmarking-aktiviteter. Den ska också ge underlag för att formulera kvalitetskriterier för biblioteksstöd till flexibel utbildning samt för ett nationellt åtgärdsprogram.

Organisation

Universitets- och högskolebiblioteken

Deltagandet är frivilligt och maximalt sju bibliotek kan delta i utvärderingen. Skulle fler bibliotek än sju vilja vara med, görs ett urval. Eventuellt kan man även utöka projektet. Bibliotekens uppgift är att göra en skriftlig självvärdering av de egna insatserna för biblioteksstöd till flexibel utbildning i grundutbildningen.

Under vintern kommer de att få ta emot ett uppföljande besök av bedömargruppen.

Bedömargruppen

Bedömargruppen består av ca fem personer. I gruppen kan exempelvis studenter, IT-pedagoger, bibliotek, högskoleledning, Myndigheten för Sveriges Nätuniversitet, Kungl. biblioteket/BIBSAM vara företrädare. Gruppens uppgift är att analysera självvärderingarna, göra platsbesök, ge återkoppling till biblioteken och lägga fram en slutlig rapport.

Projektledare

Projektledaren är Christina Jönsson Adrial, Kungl biblioteket/BIBSAM.

Styrgrupp

Projektledaren rapporterar till en styrgrupp som består av Kjell Nilsson, Kungl. biblioteket/BIBSAM och Mats Ericson, Myndigheten för Sveriges Nätuniversitet.

Tidplan

Anmälan och utskick av självvärderingsunderlag i maj 2004.
Skriftlig självvärdering skickas in senast 30 oktober, 2004

Platsbesök december 2004 – februari 2005
Slutrapport färdig den 30 mars, 2005.

Finansiering

50% Kungl biblioteket/BIBSAM

50% Myndigheten för Sveriges nätuniversitet

Informanter vid platsbesök

Lunds universitet

Eva Åkesson, vice rektor
Lars Björnshauge, universitetsbibliotekarie
Colm Doyle, områdesbibliotekarie Medfak,
Karin Jönsson, bibliotekschef Juridiska fakultetens bibliotek
Karin Ohrt, Biblioteksdirektionen
Kjell Nilsson, lektor, Sociologiska institutionen
Lennart Badersten, FoV
Helene Lundkvist, UCLU
Marie Hoen, Lunds humanistiska studentkår
Beatrice Söderberg, Lunds ekonomiska studentkår
Ann-Sofie Zettergren, Biblioteksdirektionen

Högskolan Kristianstad

Malin Irhammar, prorektor
Arvid Gisby, samhällsentreprenör, Enheten för samverkan med samhället
Kristin Johansson, bibliotekschef
Kristina Hedberg, bibliotekschef Kristianstad stadsbibliotek
Britten Ekstrand, universitetslektor i pedagogik,
Lena Wierup, universitetsadjunkt Institutionen för Hälsovetenskaper
Emma Svensson, kårordförande, Studentkåren högskolan Kristianstad
Helena Ingelf, vice kårordförande, ledamot i biblioteksnämnden
Lars Persson, bibliotekarie, projektledare för utvärdering

Högskolan på Gotland

Inger Österholm, prorektor
Kerstin Simberg, bibliotekschef
Leif Hagberg, bibliotekarie
Elisabeth Stenberg Lundin, bibliotekarie
Mattias Axén, bibliotekarie, ansvarig för LC Almedalen
Marie-Louise Jungnelius, projektsekreterare Gotland Virtual University
Gunilla Hallin, Institutionen för kultur och samhälle, ledamot i Grundutbildningsnämnden
Eva Nodin, lektor, Institutionen för kultur och samhälle
Elisabeth Stenberg-Lundin Bibliotekarie, Infoteket; bibliotek för vuxenstuderande vid
Komvux, Lernia, Gymnasieskolan, Folkuniversitetet
Christer Lundin, avdelningschef, distriktsbibliotek
Therése Iveby Gardell, kvalitetskoordinator, Högskoleledningens kansli
Ulrika Lindström, studerande (distans) konstvetenskap
Adél Szakács ordförande, Gotlands studentkår Rindi

Karolinska institutet

Per Olsson, överbibliotekarie

Carina Ahlberg, bibliotekarie

David Herron, pedagogisk utvecklare

Jan-Olov Höög, dekanus Institutionen för medicinsk biokemi och biofysik (MBB), grundutbildningsansvarig

Monica Ekdahl, Institutionen för omvårdnad, ansvarig för distansutbildningen i Visby och Norrtälje

Magnus Ask, Medicinska föreningen

Mittuniversitetet

Thomas Lindstein, rektor

Andreas Lindfors, Studentkåren Sundsvall

Göran Fahlén, projektkoordinator Institutionen för Hälsovetenskap

Kristina Sjödin, universitetslektor Institutionen för Naturvetenskap

Birgitta Ekman, bibliotekschef

Brittmarie Myringer, koordinator Utbildnings- och forskningsbyrån

Roland Hjerpe, överbibliotekarie

Margareta Lindhagen, kvalitetshandläggare Utbildnings- och forskningsbyrån

Karin Orving, universitetslektor Institutionen för Utbildningsvetenskap

Johanna Gustafsson, studentrepresentant Biblioteksrådet

Ola Lindberg, doktorand Institutionen för Utbildningsvetenskap

Cecilia Hamilton, tf bibliotekschef

Per-Erik Wik, bibliotekskonsulent Länsbiblioteket Västernorrland

